

No. 10. 1856.–

JOANNES EN THEAGENES.

JOANNES EN THEAGENES.

EENE LEGENDE

UIT DE APOSTOLISCHE EEUW.

DOOR

Bernard ter Haar.

VIERDE DRUK.

Arnhem,

Is. An. NIJHOFF & ZOON.

1856.

JOANNES EN THEAGENES.

EENE LEGENDE

UIT DE APOSTOLISCHE EEUW.

DOOR

Bernard ter Haar.

VIERDE DRUK.

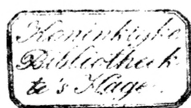

„Mijn Redder van 't verderf! – Mijn Vader! –
„Mijn Zoon! mijn weêrgevonden Zoon!" Bladz. 67.

Arnhem

Is. An. NIJHOFF & ZOON.

1856.

Koninklijke
Bibliotheek
te 's Hage.

*AAN MIJN VRIEND * **

Gij hebt dan mijne Legende *gelezen, en uw oordeel is aanmoedigend genoeg, om haar onder de oogen van het Publiek te brengen. Niet dan schoorvoetende heb ik echter hiertoe besloten. Met zekere huivering — gij herinnert het u nog uit onzen Akademietijd — kwam ik er altijd toe, om één mijner verzen, verder dan mijn' gewonen vriendenkring, door den druk te verspreiden; en zóó dikwerf als mijne jeugdige eerzucht mij aanprikkelde, om dien schroom te overwinnen, zóó dikwerf plaatste zich het „mediocribus esse poëtis" van* HORATIUS, *als een grijnzend Meduza-hoofd, voor mijne verbeelding, tusschen mij en het lezend Publiek. „Op dit pad liggen voetangels en klemmen", dacht ik dan bij mij zelven, en ik achtte het de wijste keuze, in het donker verscholen te blijven. Waarschijnlijk zou ik mij wel nimmer verstout hebben, als beoefenaar der Dichtkunst op te treden, indien ik niet voor eenigen tijd beleefdelijk en dringend was aangezocht, om iets van mijne vroegere voortbrengselen, ter plaatsing in enkele Jaarboekjes, af te staan. Ik heb mij hiertoe laten verleiden; en nadat ik nu eenmaal mijne portefeuille geopend had, is ook de lust, om de harp*

weder van de wilgen te nemen, op nieuw bij mij ontwaakt — en ziedaar, mijn Vriend! uwe vraag beantwoord: wat de aanleiding tot de zamenstelling van dit Dichtstuk gegeven heeft?

Maar gij verlangt ook te weten, waarom ik mijne keuze (welke gij gelukkig noemt) juist op dit onderwerp heb gevestigd. Ook hiervan wil ik u rekenschap geven. Heugt het u nog, mijn waardste W! hoe wij éénmaal (of het te* Amsterdam *of te* Leiden *geweest is, weet ik niet meer) vriendschappelijk zamen redetwistten, over het min of meer gegronde der vooringenomenheid, welke er, vrij algemeen, tegen de Kerkelijke Geschiedenis en hare beoefening bestaat? De redenen dier vooringenomenheid konden wij ons gemakkelijk verklaren. Wij moesten toegeven, dat deze geschiedenis, welke ons een getrouw verhaal van de lotgevallen en de gedaantewisselingen der Christelijke Kerk geven moet, ons doorgaans het treurige tafereel harer verbastering voor oogen houdt; dat het moeite kost, eene nalezing te houden van de goede en vruchtbare aren, die op dit uitgestrekte veld voorhanden zijn; dat ook de dorre en afmattende kronijkstijl, de min behagelijke wijze van behandeling, welke vroegere geschiedschrijvers gevolgd hebben, weinig uitlokkends heeft. Wij merkten al verder op, dat veel, wat voor de eerste of vroegere Christen-wereld hoogst belangrijk werd gerekend, voor het tegenwoordige geslacht opgehouden heeft, dit te zijn; en dat onze koelere eeuw zich van eene algemeene, godsdienstige geestdrift, in de bestrijding of verdediging van een enkel* dogme, *bezwaarlijk meer een denkbeeld kan vormen. Hieromtrent waren wij het dus met elkander volkomen*

eens. Maar toen ik verder ging, en beweerde, dat ook de Kerkelijke Geschiedenis niet enkel voor eene wijsgeerige beschouwing vatbaar is, maar, wegens hare veelvuldige schoonheden, hare dichterlijke zijde *heeft; toen naamt gij een tegenovergesteld gevoelen aan; toen hieldt gij u één' oogenblik (want, dat gij het niet ernstig meendet, hebben uwe studiën genoegzaam bewezen), als of gij in die vooringenomenheid deeldet; als of gij de grondige beoefening dezer geschiedenis mede eene ondankbare studie vondt, weinig geschikt om het gevoel voor het schoone op te wekken, en daarom aan den eigenlijken kamer- of godgeleerde over te laten, maar van den beminnaar der fraaije letteren naauwelijks te vergen! Gij doorliept al de* Conciliën, *van dat van* Nicéa *tot die van* Constanz *en* Bazel *toe, en eindigdet met den uitroep: "Hoe? en de Dichter zou op zulk een schraal en "onvruchtbaar veld, dat schier overal met de distelstruiken "van menschelijke dwalingen, of de verwarde doornbos-"schen der schoolsche twisten bezet is, nog naar echt Poë-"tische bloemen zoeken?" — Ik bepleitte, zoo goed ik kon, mijne stelling, en — daar gij aanstonds voor het ridderlijk en dichterlijk tijdperk der Kruistogten ééne uitzondering maaktet — liep ik de meeste tijdvakken door, en zocht de schoonste brokken, die mij voor den geest stonden, onder uwe aandacht te brengen. Ik wees u op den aanhoudenden worstelstrijd, dien het Christendom, gedurende zoo vele eeuwen van zijn bestaan — met de Goden van Rome en Griekenland, met het Islamismus, met de Goden van Scandinavië — heeft te voeren gehad; en op het treffend schoone* contrast, *dat, juist uit deze zamenvoeging en tegen-*

stelling van verschillende godsdiensten, voor den Dichter geboren wordt. Ik zocht u te overtuigen, hoe zelfs de betreurenswaardige verbastering der Christelijke Kerk heeft medegewerkt, om aan hare geschiedenis zekere dichterlijke kleur bij te zetten. Ik maakte u opmerkzaam op het veelzijdige gebruik, dat de Dichter van het bijgeloof en de volksbegrippen der middeleeuwen maken kan; — op de gloeijende kleuren en de schitterende eeredienst van het Katholicismus; — op het kluizenaars- en kloosterleven — en zooveel, waarvan wij de vermelding in eene geschiedenis der Christelijke Kerk wel gaarne zouden willen missen, maar wat toch aan Schilders en Dichters beiden de rijkste bouwstoffen, voertuigen en sieraden aanbiedt.

Nog dikwijls, Waardste Vriend! herinnerde ik mij, na onze scheiding, dit onderhoud, gelijk zoo vele onzer gesprekken. — En hoewel het mij nog duidelijk voorstaat, dat ik somtijds door uwe juiste aanmerkingen niet weinig in de engte gedrongen werd — zoo wilde ik u toch niet het strijdperk laten behouden; en nòg ben ik bij mijn gevoelen gebleven, dat ook de Kerkelijke Geschiedenis hare dichterlijke zijde heeft. Versta mij wèl! Dit moet beteekenen, dat zij, niet minder dan eenig ander historisch veld, den Dichter de rijkste stof ter bearbeiding aanbiedt. Ik heb echter geen' lust, om thans dien strijd te vernieuwen, (want een getrouw vriend waart gij mij, maar een gemakkelijk kampvechter waart gij niet!) maar wil mij op een veiliger terrein verplaatsen, door namelijk het eerste *tijdperk dier geschiedenis, hetwelk het naast aan den leeftijd van den Stichter des Christendoms grenst, en nog dien zijner Apostelen en hun-*

ner kweekelingen insluit, bij uitnemendheid, dichterlijk *te noemen. Hoe schoon vertoont zich het Christendom, in die dagen, als eene pas ontluikende Godsdienst, in de eerste frissche levenskracht van haar bestaan! — Hoe bekoorlijk en achtbaar tevens staat haar dat rein, eenvoudig gewaad, waarin zij, als Dochter des Hemels, het eerst op aarde verschenen is, tegen over den wulpschen tooi en oogverblindenden luister, waarmede zich de Veelgodenleer heeft omstuwd! — Hoe veilig kan de Dichter dáár een ideaal voor het Christelijke leven zoeken! Welke algemeen-belangwekkende personen vermag hij, bij eene dramatische voorstelling, op te voeren! Hoe vele proeven van de kracht en den heldenmoed des Christelijken geloofs scharen zich voor zijnen geest, waarvan sommige reeds door het genie van latere Dichters zijn verheerlijkt en vereeuwigd geworden, maar andere, nog onbezongen, niet minder eene gelijke vermelding waardig zijn! — Hoe veel kan de Dichter, voor het* descriptive *in de poëzij, in de onderlinge zamenkomsten, de bediening des Doops, de Liefdemaaltijden, de viering des Avondmaals der eerste Christenen vinden! Hoe veel partij kan hij trekken van sommige toen heerschende denkbeelden en begrippen (gelijk dat aangaande de aanstaande wederkomst van Christus), al zijn die thans niet volkomen goed te keuren! Wij bevinden ons* eindelijk, *wanneer wij met ons onderzoek in die vroegste eeuwen omdolen (en zóó kom ik eigenlijk geheel, waar ik wezen wilde), bij gebrek aan getrouwe en zekere oorkonden, meer dan elders, op het gebied der* Overlevering, *dat als het ware het midden houdt tusschen* geschiedenis *en* gedichten; *en of-*

schoon de verhalen, daaruit geput, voor de geschiedenis eene betrekkelijk geringe waarde bezitten; genoeg is het voor den Dichter, indien de inhoud dier Legende niet tegen de waarschijnlijkheid zondigt; terwijl het aan zijn onderwerp eene dubbele belangrijkheid bijzet, dat dit het gezag der hooge aloudheid voor zich heeft, en de gewigtigste waarheden aanroert, die de heilige voorwerpen van des Christens gelooven en hopen zijn.

Maar ik wilde geene inleiding tot eene Verhandeling schrijven, en begin reeds te vreezen, dat deze brief te wijdloopig zal worden. Genoeg moge dit zijn, om het u op te helderen, hoe ik er toe gekomen ben, een' greep in dit gedeelte der geschiedenis te doen. Ik geloof inderdaad met u, mijn Vriend! dat die keuze niet ongelukkig geweest is, want indien ik wèl zie, vereenigt zij nog twee voordeelen in zich. In een tijdperk, hetwelk in voortbrengselen der Historische Poëzij en der Romantiek zóó ongemeen vruchtbaar mag heeten, volgt zij eenigzins den algemeen heerschenden smaak, maar wijkt ook, door den aard van het onderwerp, daarvan af, en neemt min of meer eene nieuwe en andere rigting; en ik koester eene te gunstige verwachting van den godsdienstigen zin mijner landgenooten, om te kunnen gelooven, dat zij dit boekske, ééniglijk om de meer ernstige kleur, die het draagt, zouden ter zijde leggen.

Dat mijn werkje eene zedelijk-godsdienstige strekking heeft, wil ik mij als geene verdienste toegerekend hebben, want ik zou over mij zelven moeten blozen, en mij de heilige bediening, die ik vervulle, moeten schamen, indien mijn geschrijf aan ééne onheilige gedachte kon voedsel geven. Maar

zal ik u in het oor fluisteren, waarom ik mij te meer hierover verheuge? Ik weet, hoeveel men van onze hedendaagsche poëzij, zal zij aan de behoefte en eischen des tijds voldoen, mag vorderen; maar koester de stille hoop, dat dit bepaald nuttig en zedelijk doel de gestrengheid der kritiek eenigzins zal verzachten of ontwapenen. Ik meen toch deswege een toegevender oordeel te mogen inwachten, dan indien het mijne éénige bedoeling geweest ware, mijn dichtstuk voor »eene proeve van kunsttalent" te doen doorgaan.

Gij vraagt mij, of deze eerste proeve nog door eene andere, aan hetzelfde gebied der geschiedenis ontleend, zal gevolgd worden? — Beste Vriend! wat zal ik u hierop antwoorden? Hoe rijk de stof daartoe zijn moge, meen ik dit ernstig te moeten betwijfelen. Indiën men mijn werk, als te verre beneden het standpunt der hedendaagsche dichtkunst, onbepaald veroordeelde; dit zou mij zekerlijk grieven; maar ik hoop wijsheid en zelfkennis genoeg te bezitten, om alsdan zediglijk terug te treden, en het terrein voor andere pas ontluikende genieën, die waardiger den roem van den vaderlandschen Zangberg kunnen handhaven, open te laten. Maar ook bij een gunstiger onthaal, dan ik mij durf voorstellen, heeft het Publiek niet vele voortbrengselen mijner Muze te verwachten. De veelvuldige en gewigtige bezigheden, aan ons ambt verbonden, verbieden mij ernstig, meer dan als bijzaak, eene kunst te beschouwen, welke de meest geliefkoosde uitspanning mijner jeugd en jongelingsjaren geweest is, welke ik in mijnen mannelijken leeftijd (dit heb ik u dikwerf beleden) nimmer zal ophouden te beminnen.

Hoedanig nogtans de uitspraak van bevoegde en beschei-

dene beoordeelaars over mijn werk zijn moge: U en velen onzer vrienden (hiervan houde ik mij ten volle verzekerd) zal dit boekske, als eene aangename herinnering, welkom zijn! Velen ook, die mij in de Gemeenten, waarin ik tot hiertoe arbeidde, hunne achting en liefde bewezen hebben, zullen dit geschrift, nu mijn werkkring elders ligt, niet zonder belangstelling in handen nemen. En, dat deze mij blijven gedenken — en dat mogelijk deze of gene jongeling van voortreffelijken aanleg, maar half bezweken voor de stem der verleiding, één' traan des berouws op deze bladeren zal laten vallen: dit, mijn Vriend! is mij eene zalige gedachte!

ARNHEM;
28 September
1838.

B. T. H.

AAN DENZELFDEN.

Dit hadt gij, evenmin als ik, kunnen denken, mijn waarde W*, toen ik u mijn' vorigen schreef, dat ik u zóó spoedig een' tweeden brief, met een exemplaar der tweede uitgave van mijne Legende, zou toezenden. Hoe goedgunstig gij ook over mij en mijn werk moogt oordeelen, gij zult wel met mij begrijpen, dat het hoofdzakelijk aan de gunstige omstandigheden, waaronder mijn werkje in het licht verscheen, is toe te schrijven, dat het binnen weinige maanden is uitverkocht. Mijne verwachting, dat velen mijner vrienden, die ik elders achterliet, dit geschrift wel, als een klein aandenken aan een' gescheiden vriend, in hunne Boekverzameling zouden willen plaatsen, is op eene, voor mijn gevoel, streelende wijze, vervuld geworden. De godsdienstige zin en smaak mijner Landgenooten is mij, uit het goede vertier van dit stukje, op nieuw gebleken. Ook aan mijn verlangen naar eene grondige maar billijke kritiek is aanvankelijk voldaan geworden, daar ik in den Recensent van de Gids (No. 3 dezes jaars) een' bescheiden' en allezins bevoegden beoordeelaar heb gevonden. Zoo gij u de moeite getroosten wilt, deze uitgave met de vorige naauwkeurig te vergelijken, zult gij bevinden, dat ik zijne aanmerkingen rijpelijk overwogen, en hier en daar, voor zoo

verre zij niet het plan maar enkele regels betroffen, mij ten nutte gemaakt heb [1].

Gun thans dit boekske naast zijnen tweeling-broeder en de overige documenta *onzer vriendschap eene plaats! Hoort gij verder, dat men deze* Legende *met welgevallen leest, of prijst — houd dit gerustelijk voor u, want door loftuitingen zullen wij, als mensch en als dichter, zoo al niet hoogmoedig, dan toch zelden wijzer en beter worden; maar verneemt gij, dat mijn Dichtstuk — waarin ik ondernam de geheel eenige kracht te schetsen, welke onze gezegende Godsdienst bezit, om uit het edel beginsel der liefde werkzaam te doen zijn, en den diepstgevallene weder op te rigten — iets waarachtig goeds gesticht heeft; — dat het in een pas ontluikend gemoed het zaad des Christelijken geloofs, der liefde tot God en de deugd heeft doen opgaan — verkwik uwen vriend daarmede, en smaak zelf dien reinen wellust, als de zegenrijke vrucht uwer getrouwe Evangelieprediking!*

Heil zij U en den Lezer!

LEIDEN, 26 April 1839. B. T. H.

---

[1] *Om niet een' derden brief bij de twee vorige te voegen, zij hier alleenlijk gemeld, dat hetzelfde, wat van de* tweede uitgave *geldt, ook op deze* derde uitgave *toepasselijk is. Nogmaals heb ik, met het oog op vroeger gemaakte aanmerkingen, het geheele Dichtstuk herzien. De veranderingen beteekenen echter niet zóó veel, dat zij hier reeds eene opzettelijke aanwijzing behoeven. De Aanteekeningen hebben eene niet onbeduidende uitbreiding ontvangen, daar ik hierin zoo veel mogelijk alles heb zamengevoegd, wat gerekend kon worden, tot de Letterkundige Geschiedenis dezer* Legende *te behooren. Daarenboven mag ik het daarvoor houden, dat deze uitgave gerekend zal worden, ook in netheid van uitvoering te hebben gewonnen.*

AMST. 20 Junij 1846. B. T. H.

JOANNES EN THEAGENES.

EENE LEGENDE.

Eine schöne Menschenseele finden,
Ist Gewinn; ein schöner Gewinn ist
Sie erhalten, und der schönst und schwerste
Sie, die schon verloren war, zu retten.

HERDER.

VOORZANG.

De scheemring van een' schooner dag,
Dan de aard, als 't nachtlijk duister zwicht,
Na d'eersten scheppingsmorgen zag,
Was aangebroken. 't Rijzend licht,
Waarvan der Englen lofzang klonk,
Toen 't in Judéa's velden blonk,
Scheen Griek en Romer in 't gezigt.
De ster, die men in 't Oost zag staan,
Als nieuwling aan den hemeltrans,
Was steeds naar 't Westen voortgegaan,
En wierp op ieder oord haar glans,
Dat zij voorbij streefde op heur baan.
Een nieuwe schepping werd geboren. —
Het tarwegraan, aan de aard vertrouwd,
Dat scheen verstorven in de voren,
Droeg vruchten, zestig-, honderd-voud;

En 't mostaardzaad, het kleenst der zaden,
Dat onbemerkt sproot uit den grond,
Werd reeds een boom met kroon en bladen,
En sloeg zijn takken wijd in 't rond.

Het Heilgeloof, uit hooger kringen
Gedaald, was pas aan de aard verkond;
Het was de lieflijke uchtendstond,
De schoone tijd der eerstelingen,
De frissche en onbedorven jeugd
Van 't Christendom. De kroon der deugd,
Nog onbezwalkt en rein en edel,
Stond toen te bloeijen op zijn' schedel;
De waarheid, niet van glans beroofd,
Omstraalde nog het achtbaar hoofd;
't GELOOF aan 's Vaders Eengeboornen
Stond vastgeworteld in het hart;
De HOOP schiep Hemelvreugde in smart,
En zaaide bloemen in de doornen;
De LIEFDE flaauwde en kwijnde niet,
Die 't meest, in 't redden van verloornen,
Haar zaligheid op aarde ziet.
Geen priestertrots van later dagen
Deed middeleeuwsche kluisters dragen,
Of dong naar 's warelds algebied;

Geen helsche twist, dien de afgrond baarde,
Wierp reeds zijn zwaveltoorts op de aarde;
't Was slechts één leus, waar 't oog op staarde,
  Waarvoor men willig 't leven liet;
Één Herder, die de kudde weidde;
Één spoor, waar langs zijn staf haar leidde;
  Één Doop; één Hemel in 't verschiet!

Waar zijt ge? o uitgebloeid verleden!
  Waar vloodt ge, o gulden voortijd! heen? —
Wel wies het Godsrijk aan tot heden,
  Maar 't licht, dat in zijn' tempel scheen,
  Bleef 't ook zijn' oorsprong waardig? — Neen! —
Ach! toen de Liefde in 't hart verkoelde,
Verdeeldheids vlam daar blaakte en woelde,
  En 't vroegre schoon der deugd verdween:
Toen is uw luister ras bezweken!
Toen is uw eenvoud ver geweken!
Toen liet men doek en marmer spreken,
  En hing 't ontzenuwd Christendom,
Als tooisel der misvormde leden,
Van kerksieraân en plegtigheden
  Den breeden statiemantel om!

Herrijst weêr uit den nacht der jaren,
Gij schoone dagen van 't verleên,
Wier glans, bij 't vriendlijk uchtendklaren,
De wieg des Christendoms omscheen!
Herrijst weêr in mijn dicht-tafreelen!
Laat daar van 't eigen vuur in spelen,
Dat aan uw kimmen heeft gebloosd!
Voer, Zangster, me in Iöonje's dreven! —
Doe me, op verbeeldings wieken, zweven,
Waar 't oor 't geruisch verneemt der palmen van het Oost!
Ontsteek uw fakkel aan zijn Godgewijde altaren,
En lok een' toongalm uit uw snaren,
Die siddering en rouw in 't schuldig hart doe varen,
Maar 't hart des boetelings weêr opbeure en vertroost'!

I.

Heb acht op U zelven en op de geheele Kudde!

Één leefde er nog dier Elf getrouwen,
Wier oog Gods Eengen mogt aanschouwen,
  Vol van genade en Majesteit,
  In 't needrig kleed der sterflijkheid;
Die Hem verzeld had op zijn schreden,
  Hem volgend, waar Hij vóór mogt gaan;
Wiens oor geboeid was door Zijn reden;
Wiens voet, Calvarië opgetreden,
  Had aan den voet van 't kruis gestaan.
Het was de Apostel, wien te voren,
  Van 't uitgelezen jongren tal,
Het zaligst voorregt was beschoren:
Die tot den Vriend was uitverkoren,
  Dien Jezus lief had bovenal;
Die, aan den laatsten disch gelegen,

Aan 's Heilands borst was neêrgezegen,
En vroeg, toen allen smartlijk zwegen:
  „Wie is 't, die U verraden zal?"
Reeds was er menig tiental jaren
Hem stormend over 't hoofd gevaren,
  Sinds hij verscheen als Godsgezant;
En thans, der ballingschap ontkomen
  Van Patmos' woest en huilend strand,
Had hij zijn kruis weêr opgenomen
En, zonder doodsgevaar te schromen,
  Op nieuw de Heilleer voortgeplant,
Als tolk der echte Hemelwijsheid. —
Maar schoon het sneeuwwit dons der grijsheid
  De eerwaarde kruin en wenkbraauwboog
  Verzilverd had; aan 't manlijk oog
Was 't eigen vuur nog bijgebleven,
Als op den middag van zijn leven;
  Of zoo dat vuur iets zachter glom,
't Was 't avondrood, dat in zijn trekken
Ten voorboô van een' dag kon strekken,
  Die in nog schooner luister klom,
  Daar 't langs een' heldren hemel zwom.

  Zóó was hij in zijn' ouderdom,
JOANNES. Thans had hij zijn schreden

Gerigt naar Smyrna, de achtbre stad,
Weleer Homerus' bakermat,
Weêr 't pronkjuweel der Grieksche steden,
En was in 't stil verblijf getreden,
Waar Christus werd als Heer beleden,
En zich een schaar verzameld had
Tot heilgen lofzang en gebeden.

Toen rees nog, voor der volken oog,
Geen Christen-tempel fier omhoog,
Gerugsteund door arduinen wanden,
Geschraagd door kapiteel en boog;
Geen beeldhouwwerk van 's kunstnaars handen
Droeg tot zijn pracht en sieraad bij;
Geen breedgetakte zuilen-rij
Stond slank en statig opgebouwd,
Die, aan de kroon gesplitst in bladeren,
Zich in het hoog verwulfsel naderen,
Gelijk een loofgewelf in 't woud;
Geen kruis van 't edelst der metalen
Blonk op zijn gevelspits, noch stak,
Het hoofd gekroond met zonnestralen,
Zijne armen uit van 't koepeldak,
Dat in de wolken opgeheven,
Van de aard ten hemel schijnt te zweven. —

Toen boeide 't oog, in 't ruim der kerk,
Geen wapenschild op muur of zerk;
Geen Eertrofée, geen praalgesteente,
Geen Heilgen Martelaars gebeente,
In 't goud gekast; geen Hoogaltaar,
Waarvoor met statig kerkgebaar
De priester, in zijn koorgewaad,
Zich neêrbuigt als de Vesper slaat;
Toen riep geen slepend klokgebom,
Weêrgalmend van den grijzen Dom,
De Christnen op, in veld en steden,
Om neêr te knielen in gebeden;
Geen orgel goot, als 't Hallel klom,
Zijn' vollen stroom van toonen uit,
Noch droeg 't gebed naar hooger sferen,
Als op de vleuglen van 't geluid.

Eene opperzaal was 't Huis des Heeren,
Waarin de grijze Apostel trad;
Waar hij, zielroerend en welsprekend,
Den gloed der liefde in 't hart ontstekend,
Gods heilgenâ verkondigd had. —
Hij hield de hand eens knaaps gevat;
En leidde dien tot vóór den Herder,
Wiens zorg de kudde was vertrouwd,

Die in 't geloof werd opgebouwd,
En sprak met klimmend vuur toen verder:

„U laat ik als een kostbaar pand,
Dat ik terug eisch van uw hand,
Theofilus! dien jongling achter;
Bewaak hem, als een trouwe wachter,
Gelijk een lam der kudde Gods,
De magt van zonde en hel ten trots!
Reeds liet het hemelsch licht zijn stralen
Vertroostend op hem nederdalen,
En 't Heilgeloof kiemt in zijn borst,
Die naar de bron des levens dorst;
De ziel (hoe ligt zijn voet kan dwalen)
Is, als 't gelaat des jonglings, schoon:
Een edel maar nog dof gesteente!
En voegt gij 't toe aan Gods gemeente,
't Zal heerlijk schittren aan de kroon,
Die u verbeidt voor 's Mid'laars troon!" —

Theofilus zweeg van ontroering,
Terwijl in de eigen geestvervoering
Joannes plegtig volgen liet:
„Aanvaardt gij 't geen mijn hand u biedt?
Belooft ge 't mij, God zelv', mijn broeder!

Dat gij dien jongling tot behoeder
  En Vader zijn wilt? Dat ge niet
Dat hart door de ondeugd laat misvormen?
Noch hem, wanneer de driften stormen,
  Gelijk een krank en bevend riet,
Alleen laat? maar met teeder pogen
Bewaart, als d'appel van uw oogen,
Hoe zonde en wereld vleijen mogen,
  Tot gij me in Smyrna wederziet?"

""Ja! Mijn gemeente is mijn getuige!
  Ik zweer het bij Gods heilgen Zoon,
Voor wien ik diep mijn knieën buige:
  'k Aanvaard het pand mij aangeboôn,
  Dat mij de Heer gezonden heeft!
  (Is 't antwoord dat de Herder geeft)
  THEAGENES, gij zijt mijn zoon!
  Word eens mijn blijdschap en mijn kroon!""

Van vreugd als half aan de aarde onttogen,
  Hoort hem verrukt de Apostel aan;
  Hij ziet zijn' vuurgen wensch voldaan!
Ten hemel slaat hij dankend de oogen,
  En in die oogen blinkt een traan;
En op zijn edel, manlijk wezen

Staat iets van 't godlijk vuur te lezen,
Gelijk er blikkerde voor dezen,
  Toen 't eerst de heilge Pinkstervonk,
In Salems tempel neêrgestreken,
  Als vuurtong op zijn schedel blonk.

Nu wenkt de hand het afscheidsteeken;
  Nog eens groet hij THEOFILUS,
  En drukt op 't hoofd den broederkus; —
Maar ijlings treedt de jongling nader
En smeekt: „Uw zegen nog, mijn Vader!
  Door u, vóór 't laatst Vaarwel beloofd!
  Uw zegen op mijn jeugdig hoofd!"
„ „Uw zegen nog!"" smeekt thans te gader
  De schaar, van de eigen zucht bezield,
  En ligt rondom hem neêrgeknield.
Daar kruist de Godsgezant zijne armen
  En houdt ze zeegnend uitgebreid:
  „De Heer, die leeft in heerlijkheid,
Moog van zijn' troon u zaâm beschermen,
  Uw trooster zijn in elken nood!
Hij make u overwinnaars tevens,
En kroone u met de kroon des levens,
  Aan Hem getrouw tot in den dood!

'k Wensch éénmaal nog u weêr te ontmoeten,
Vóór zich mijn loopbaan heeft vervuld;
Of, zoo het niet Gods wijsheid duldt,
Dat gij mijn aangezigt begroeten
En nog op aard me aanschouwen zult:
Wat hier verwissel of verander,
MIJN KINDERKENS, BEMINT ELKANDER!"

Hij zwijgt — en vóór zich 't oog ontsluit
Der vromen, is hij weggetogen,
Maar knielend nog en diep bewogen,
Spreekt heel de schaar het AMEN uit.

II.

Wat verhindert mij gedoopt te worden?

  THEAGENES was schoon, versierd
Met de edelste bevalligheden,
Waarmeê Natuur zich weet te omkleeden,
  Wanneer zij 's levens bloeitijd viert;
Wel rank van leest, en rap van leden,
  Maar rijzig, krachtig, forsch gespierd;
Zijn gitzwart haar, verdeeld in vlokken,
  Dat glinsterde als een ravenveer,
Om 't hoofd gespreid in zware lokken,
  Viel golvend op zijn schoudren neêr,
Wanneer de wind zijn slapen kuste;
Op 't hoog en edel voorhoofd rustte
  Reeds manlijke ernst, maar om zijn mond
  Zwierf nog de lach der onschuld rond;
  Verteedrend zacht, of stout en fier,

Was beurtlings de opslag van zijn blikken,
Wier glans een zuigling kon verkwikken,
  Maar somtijds tintlend van een vier,
Waarvoor een held terug zou schrikken;
  En als hij met een' forschen greep
  Zijn' jagtboog in zijn vingren neep,
En 't bergpad opsteeg met dat wapen:
  Hij leek in kracht en schoonheid wel
  Een Godenzoon, van Grieksch model,
Door een Praxiteles geschapen.

  Maar met nog ongewoner moed
  Gewapend was des jonglings ziel,
  En sneller bruiste hem het bloed,
  Dan op 't gelaat te ontdekken viel.
  Zijn boezem was een effen vloed,
Waarover 't zonlicht vrolijk wiegelt,
Waarin de hemel lagchend spiegelt,
  Maar die, wanneer de stormwind woedt,
Diep in zijn kolken slaat aan 't koken,
Zijn kil doet als een krater rooken,
Stout uit zijn sluizen komt gebroken,
  En woest zijn golven stuiven doet.
Verwilderde, ontoegankelijke oorden —
Het scheen of zij hem 't meest bekoorden;

En wat de zwakkre sterv'ling vreest,
Was hem voorlang een spel geweest.
Hoe vaak had hij de steilste rotsen
Beklommen, in het nachtlijk uur,
Om naar 't verdoovend golven klotsen
Te luistren, en 't gevaar te trotsen,
Wanneer ge Uw Almagt toont, Natuur!
Hoe vaak zocht hij den top der eiken,
Wier armen, over steilte en kloof,
Hij diep in d'afgrond neêr zag reiken,
Voor 't loeijen van de orkanen doof!
Hoe vaak had hij, van 't hoogst der bergen,
Den aadlaar in zijn nest begluurd,
En hem in 't luchtblaauw nagetuurd,
En scheen 't zijn fier gemoed te tergen,
Als die zijn vaart koos naar de zon,
Dat hij geen aadlaarsvlugt zich vergen,
Noch aadlaars wieken leenen kon.

Toch was hij goed, en diep gevoelend,
Niets laags, alleen iets groots, bedoelend,
En 't driftenheer, schoon nooit in rust,
Maar soms onstuimig 't hart doorwoelend,
Had, door de rede in slaap gesust,
Geen vonk der deugd nog uitgebluscht.

Geen worm, dien ooit zijn zool vertrapte;
Geen roos, die wasemde aan zijn' voet,
Waarover hij gevoelloos stapte;
Geen vooglenlied, of 't was hem zoet!
En als hij, bij die heuvelkling,
In 't zwijgend uur der schemering,
Aan 't lijkgesteent der Oudren hing,
Dan weende hij een' tranenvloed,
Zóó teeder, als de zuigling doet,
Die, in 't gevoel der hulploosheid,
Zijn moeder zoekt en om haar schreit.

Want hij was wees. Reeds vroeg volendde
Zijn vader hier zijn' aardschen loop,
En 't oog der droeve weduw wendde
Zich nu tot hem, haar steun en hoop; —
Maar zelf, in 't midden van haar dagen,
(Als 't graan door 't onweêr!) neêrgeslagen,
Had zij der Christnen Waterdoop,
Op 't vurig uitgedrukt verlangen,
Op 't krankenleger nog ontvangen,
En in dien heilgen oogenblik
Sprak zij: "Mijn zoon! word eens als ik!
Leef als een God- en deugdgezinde!
Opdat ik in dat zalig oord,

Dat slechts den Christnen toebehoort,
U eens verheerlijkt wedervinde!"

JOANNES zag hem — en beminde,
Niet om de fierheid van zijn leest,
Noch 't driftig steigren van zijn geest,
Maar om zijn vurig kloppend harte,
En 't rein gevoel der kindersmarte,
Den schoon ontloken jongling 't meest;
't Was, of hij 's Hemels wil doorgrondde,
Zóó vestte hij vol liefde 't oog
Op hem, die, knielend aan de sponde,
Zich over 't lijk der moeder boog,
En voor de versch geslagen wonde
Om heeling en vertroosting bad,
En trooster noch beschermer had.
Hij zag hem — en, na 't eerst aanschouwen,
Verliet hij hem niet eer, tot dat
Hij dezen nieuw verworven schat
THEOFILUS kon toevertrouwen,
En ook des Bisschops woord bezat.

Niet vruchtloos had de heilgezant,
Naar 't scheen, THEOFILUS bezworen,

Zóó trouw te waken over 't pand,
Thans weggelegd in zijne hand,
Als of 't den Heer bleef toebehooren:
Ook hij schonk ras den jongeling
Zijn liefde, die in open boezem
Het god'lijk zaad der leering ving.
Hoe ras vertoonde 't kiem en bloesem
Die heerlijk prijkend openging!
Hoe ras hij hem zijn liev'ling noemde!
THEAAGNES zich gelukkig roemde,
En leergraag aan zijn lippen hing!
Wat sleet hij uren, dagen wel
Alleen, in 's grijsaards enge cel,
En sprak dan: „Vader! ei, vertel
Mij van den Heilge, den Volmaakte,
Die ons tot heil zich zelv' verzaakte,
Die elken band des lijdens slaakte,
Als men zijn' kleedren zoom slechts raakte!
Verhaal, hoe de opgeruide vloed
Ten vloertapeet werd voor zijn' voet;
Hoe hij de golven dwong te luisteren,
En stormen in zijn vuist kon kluisteren!" —
Wat werd hem 't oog van tranen nat,
Als hij het hield op 't schrift geslagen,
In 't sneeuwwit perkament vervat!

Wat licht begon allengs te dagen,
Terwijl hij dáár zoo luistrend zat!
Wat blij vooruitzigt werd geboren!
Wat zielevreugd blonk in zijn oog,
En hief zijn' geest verrukt omhoog,
Tot midden in de zaalge koren,
Waar heen zóó vroeg zijn moeder toog;
Die 't feest daar vierde van haar krooning,
Die op hem neêrzag uit haar woning,
En d'eigen krans hem had beloofd!
Hoe schoon, als men dat jeugdig hoofd
In diepen ootmoed neêr zag buigen,
't Gelaat van de aandacht zag getuigen,
Bij 't zacht gemurmel der gebeên! —
Geheel de ontembre geest verdween,
En 't bloed, gewoon zóó fel te gisten,
Vloot kalmer hem door de aadren heen!

In 't kort — THEAGENES werd Christen!

Daar, waar de Hermus-stroom zijn vloed,
Met onverpoosd zacht kabb'lend ruischen,
Langs bloemenboorden voort laat bruisen,
En tusschen heuvlen spartlen doet,
Dáár liet de plas een plekjen over,

Eer hij verbreed zich zeewaarts spoedt,
Doorwaadbaar voor des wandlaars voet,
Dat, mild beschaâuwd door 't hangend loover,
Zóó vreedzaam was en plegtig, dat
Men 't voor den Doop verkoren had.
Dáár steeg hij af in 't waterbad:
De zon had, met haar laatste stralen,
Zijn hagelwit gewaad verguld,
Zijn hoofd in vloeijend goud gehuld,
En schitterde op het popelblad.
Dáár liet de bisschop 't paarlend nat
Tot driemaal op zijn schedel dalen;
En als nu uit de heldre kom
De jongling statig opwaarts klom,
En op het gladde keizelbed,
Dat als van diamanten glom,
Weêr d'eersten voet had uitgezet:
Toen wierp hij zich, vol zaalge ontroering,
In 's grijsaards open armen neêr,
En borst toen uit in geestvervoering:
HEIL MIJ! IK LEEF EN STERF DEN HEER!

III.

Waarmede zal de jongeling zijn pad zuiver bewaren?

O zaalge en schoonste tijd van 't leven!
Als 't al ontloken is en bloeit;
Als 't hart, dat schuldloos is gebleven,
Van rein genieten overvloeit;
Als 's jonglings borst van eerzucht gloeit
Om al, wat grootsch is en verheven,
Of door zijn schoon de zielen boeit,
Vol heilge geestdrift na te streven,
En steeds in hooger kring te zweven,
Op eigen vleuglen voortgeroeid;
Als, bij het schuchter ademhalen
Der liefde, in flikkrende Idealen
De geest zijne eerste vonken schiet;
Als ieder oord, waardoor wij treden,
Zich voor ons omschept tot een Eden,

En toonen aangeeft tot een lied;
De wareld zich bevolkt met Engelen,
Die met hunne armen ons omstrengelen,
En 't oog den Hemel open ziet!

Maar wee hem! wien, in 's levens lente,
Reeds de aarde werd tot woestenij;
Wien de ondeugd, als een Helharpij,
Reeds vroeg den klaauw in 't harte prentte;
Die, niet meer schuldloos, niet meer vrij,
Maar luistrend naar 't gevlei der zinnen,
Zich vastgewoeld heeft in haar net;
En nu, met koortsig vuur van binnen,
Niets hoogers, eedlers kan beminnen,
Dan 't geen zijn drift in vlammen zet;
Die vroeg komt stranden op de klippen
Des ongeloofs, dat elk gebed
Weêr doet besterven op de lippen;
Als kanker voortvreet in 't gemoed;
Hem 't bloed in de aadren doet bevriezen;
Zijn' Hemel en zijn' God verliezen,
Zich zelv' en 't menschdom vloeken doet.

O plegtig tijdstip in die jaren!
O driewerf onvergeetlijk uur,

Waarin de mond, met heilig vuur,
't Geen 't hart omhelsd heeft, gaat verklaren;
Waarin men 't eerst tot Gods altaren
Met huivring treedt en 't offer plengt,
Dat, als een reukwerk opgevaren,
Den Hemel zijn geloften brengt;
Als 't ruischt langs bogen en gewelven,
In 't statig rollend tempellied:
„Vergeet mijn regterhand zich zelve,
Dien heilgen eed vergete ik niet!"
Als 't hart, dat in die zangen vliet,
Zich zelf te groot voelt voor de wareld;
Als 't oog, waarin verrukking parelt,
Met vromen blik naar boven ziet;
Als scheen 't den Heer om kracht te vragen:
Hem ieder kruis, hoe zwaar het zij,
Zich zelv' verloochnend, na te dragen,
En, zonder omzien, voort te jagen,
Tot men verwinnaar worde als Hij!

Maar ach! nog eer wij 't zelve weten,
Is ras die heilge stond vergeten,
En 't geen men God beloofde, en wordt
Als een onnutte boei versmeten,
Wat vroeger zalig scheen! Hoe kort

Blijft 't harte brandende in den boezem
Van hemelvuur! Hoe ras verdort
Die schoon ontsloten lentebloesem!
Hoe haastig trekt die pareldrop,
In 't zonlicht zich ontbindend, op! —
Gelijk weldra, aan 's hemels transen,
De regenboog verschiet in glansen,
Die, als een zevendubble snoer
Van zilver of van paarlemoer,
Met purpren weêrschijn op komt hevelen,
Maar ondergaat in mist en nevelen:
Zóó ras versterft vaak 't schoonst besluit,
En waait de wind de vonken uit! —

Ach! wordt er niet gewaakt, gebeden
In 's jonglings snelbewogen hart:
Ras kiemt de doren van de smart;
Ras volgt hem de ondeugd op zijn schreden,
In weeldrig opgesmukten tooi,
En loert de wellust op zijn prooi.
Wel is den mensch, op 't pad door 't leven,
Ten gids een Engel meêgegeven,
Die, wakend aan zijn zij gebleven,
Voor elk gevaar hem 't oog ontsluit;
En vóór nog de ondeugd naar haar buit

Haar doodlijk treffend wapen slinger',
  Spant die om 't hoofd zijn wieken uit,
En fronst den blik en heft den vinger;
  Maar zoo hij niet dien wenk verstaat,
  Of 't dreigen van dien blik versmaadt,
  Dan dekt die Engel 't rein gelaat,
En groet voor 't laatst hem droef, maar teeder,
En zoekt het oord der onschuld weder!

  Theagenes, zie daar uw beeld!
  Gij hoordet naar 't Sirenen-lied,
  U zóó betoovrend voorgespeeld,
  En zaagt den open afgrond niet,
  Door 't zoet van dat gezang gestreeld!
Zóó ging u 't Paradijs verloren
Der onschuld! Gij, zóó kort te voren,
De wellust nog der Hemelkoren,
En in den Doop als nieuw geboren
  Tot erfgenaam van 't eeuwig licht!
  Staat daar, de schuld op 't aangezigt,
Omhangen van een slaven-keten,
De krans der deugd van 't hoofd gereten,
En schuldig in haar hoog gerigt!

Waarom, verblind voor die gevaren,
  Vergat THEOFILUS zoo ras,
Hoe vurig kloppend, in die jaren,
  't Onstuimig hart des jonglings was?
Waarom, van geen verleiding droomend,
Geen' afval of teruggang schromend
  Van 't spoor, dat hij gekozen had,
  Hield hij den Doop voor 't zuivringsbad,
Waarna geen smetstof der god'loosheid
  Meer door zou dringen tot zijn ziel,
En 't schild, waarvoor de pijl der boosheid
  Verstompt en magtloos nederviel?
O dwaasheid, dwaasheid! IJdel hopen!
  Te duur met 's jonglings val betaald,
  Nu hij langs eigen voetspoor dwaalt! —
Weer ligt de wareld voor hem open,
  Van valschen flikkerschijn omstraald;
Daar zoeken hem de deelgenooten
  Der kindsche spelen van zijn jeugd;
  Zij lokken tot verboden vreugd;
En hieruit kwam de slang geschoten,
De gifdrop hem in 't bloed gevloten,
  Die 't hart verpestte voor de deugd.

Eens werd door Smyrna's dartle jeugd,
Die 't hoofd met rozen had versierd
Tot eer der schoone Cytheree,
Geboren uit het schuim der zee,
Met blij gejubel feest gevierd.
De rei, die rond haar altaar zwiert,
Troont in haar' kring Theaagnes meê,
En noodigt hem op 't offermaal,
Gewijd aan Venus, Aphrodite,
Opdat hij zorgloos meê geniete,
En vult voor hem de zilvren schaal,
Die rond gaat als de feestbokaal.
Het Iö klinkt! de citers ruischen!
Verbeelding gloeit! de bekers bruisen!
Men zweeft in weelderigen dans,
Met duislend hoofd en wulpschen zin,
Om 't beeld van de Godes der min
En kroont het met een mirtenkrans.
Hij zwelgt dien gifdrop gretig in
Die, 't brein bedwelmend, in 't gemoed
Onreine togten gisten doet.
Hij stemt, terwijl met blijde tongen
Wordt Cytheréa's lof gezongen,
In 't lied tot eer der valsche Goôn.
Hij zingt de Dochter van Dioon,

Wie, met haar' hooggevierden zoon,
Het liefllijk reukwerk, heinde en veer,
Met geestdrift nog wordt aangeboôn,
En werpt voor 't beeld zijn bloemkrans neêr,
En blaakt geheel voor 't zinlijk schoon
En — diep bezoedeld keert hij weêr:
THEAAGNES heeft zijn kroon versmeten,
Zijn' naam, zijn' rang, zijn' Doop vergeten!

Ach! had hij naar 't ontwaakt geweten
Geluisterd, en, na d'eersten schred,
Op 't spoor der ondeugd uitgezet,
Vol huivering teruggetreden,
Hij waar nog voor de deugd gered! —
Nòg werd er in zijn borst gestreden;
En als hij poosde in de eenzaamheid,
Dan was de knie reeds half gebogen;
Dan rees een heete traan in de oogen;
Dan scheen 't gebroken hart bereid,
Den Heer vergeving van zijn schulden
Ootmoedig af te smeeken — maar
Den grijzen Bisschop weêr te zien!
Zijn oog te ontmoeten, en misschien
In zak en assche en boetgebaar,

Geknield te liggen bovendien,
Voor 't oog van heel der Christnen schaar —
Dat kon zijn fier gemoed niet dulden,
Die schande woog op 't hoofd te zwaar! —
En wat zou rouw of schande baten?
„Voor hen, die 't Christlijk waterbad
Ontvingen, maar het deugden pad
Te snood afvallig weêr verlaten;
(Nog heugt hem, hoe, naar 't Heilig blad,
De grijsaard dus gesproken had)
Die, wentlend in het slijk der zonden,
Nog dieper zinken dan weleer:
Voor hen wordt hoop nog redding meer,
Geen offer voor hun schuld gevonden:
Zij kruisigen op nieuw den Heer!" —
„„Wat komt me, als boetling, dan te stade?
Verbeurd, verbeurd is Gods genade!
Bedwing dien traan, hij vloeit te spade!" "
Zóó roept hij uit in wanhoop. Dáár
Strekt zich zijn hand naar d'evenaar
En weegt. Zal 't DEUGD of ONDEUGD wezen?
Één schaal is weifelend opgerezen —
Één zinkt — de schaal der ondeugd is 't!
Hij heeft gekozen en beslist!

En nu — geheel zijn banden slakend,
Van heeter dorst naar vrijheid blakend,
In 't kwade zelfs naar grootheid hakend,
  Sluit hij zich aan een' roover-stoet,
Die in 't gebergt zich hield verscholen,
  Door hem, te onzaalger uur, ontmoet,
Toen hij daar mijmrend om ging dolen.
  Hij volgt hen, als een lam, gedwee,
Gevoelloos naar hun duistre holen,
  Maar sleept in d'eigen afgrond meê,
  Wier strik het eerst hem vallen deê.
Thans denkt hij aan geen wederkeeren!
  Hij wil geducht zijn en gevreesd!
Hij wil in moed hun' moed braveren!
Hun 't spoor tot grootscher daden leeren,
  En schittren door zijn stoutheid 't meest,
  En, door de veerkracht van zijn geest,
Staat hij ras aan de spits der bende,
En zaait slechts tranen en ellende. —

  Gelijk een fier, hardbekkig ros,
Dat aan zijn' ruiter is ontsprongen,
  — De manen wild, de teugels los,
De tand in 't staal gebit gewrongen —

Daar heen stuift, dwars door vlakte en bosch;
En door zijn stampend hoefgeklots,
Den sperwer met gerezen pennen,
De schuchtre ree verjaagt van 't mos —
En rustloos, rustloos door blijft rennen,
Den bergrug over, diepten door,
Den afgrond langs, de winden voor —
En op dit nieuwgebakend spoor
Geen' slagboom vindt, het ergens stuitend:
Zóó holt nu, roovend en vrijbuitend,
De woestling voort, in dolle vaart,
Voor 't wis verderf zich de oogen sluitend,
En schrik verspreidend door zijn zwaard!

Vraagt niet, vol smartgevoel, gij allen,
Die in den mensch de menschheid eert!
Hoe 't mooglijk zij, zóó diep te vallen,
Voor 't hart, der deugd eens toegekeerd?
Als zich de geest zoo stout ontwikkelt,
De zucht naar roem den jongling prikkelt,
En hij vooruitstreeft, in 't gevoel
Der aangeboren reuzenkrachten:
Hij kan, geroeid door de eigen schachten,
— Kiest hij een schoon of strafbaar doel —

Of, opgevoerd tot hooger orden,
 Of, zinkende in des afgronds schoot,
Een Engel of een Duivel worden:
 THEAAGNES viel — zijn val was GROOT!

IV.

Geef rekening van uw rentmeesterschap!

De dag brak aan, de nacht zonk neêr;
De zon verrees en daalde weêr,
En had zij 't hoofd, omkranst van goud,
Gedompeld in 't Atlantisch zout,
Weêr stak zij 't, blozende als een bruid,
Aan de Oosterpoort haar slaapzaal uit;
De storm stak op en schudde 't woud,
En knakte met zijn slagwiek 't hout,
En gonsde langs 't verbolgen meer,
Of leî, wanneer de Zomer kwam,
Zich, uitgewoed, te slapen neêr;
De Lente gaf, de Herfst ontnam
De blaadrenvacht aan d'eikenstam.
Zóó vlood een drietal jaren henen,
Daar is de Apostel weêr verschenen.

3*

Omringd van de opgetogen schaar,
Die zich verdringt hem weêr te aanschouwen,
Zijn kniên te omhelzen, stond hij daar
Weêr in den kring der God-getrouwen,
En deelde zegen uit en troost,
Gelijk een Vader aan zijn kroost. —
Een staf moest thans den grijsaard schragen,
Daar, over 't hoofd, dat dieper boog,
Weêr zwaarder vracht van jaren woog;
En dáárop steunend, hield hij 't oog
(Dat, onder 't scherp en vorschend vragen,
Met heller tint en schittervonk,
Als de avondster opflikkrend blonk)
Weêr op THEOFILUS geslagen:

„Geef mij terug mijn kostbaar pand;
Hier liet ik u, o 's Heeren wachter!
Een uitgelezen kleinood achter;
Ik eisch het weder van uw hand!
De Heer, voor wien wij zaâm ons buigen,
En uw gemeente zijn getuigen,
Hoe gij dat edel diamant
Beloofdet om uw' hals te snoeren,

En 't zuiver eens terug te voeren;
Zij hoorden 't, hoe uw lippen 't zwoeren:
Doe thans dien heilgen eed gestand! —
Wat staat gij half verplet, verslagen?
  Wat twijfling spreekt er uit uw' blik? —
  THEOFILUS! waant gij, dat ik
U goud of zilver af kom vragen,
Of nog naar wareldsch goed zou jagen? —
  't Is meer nog, meer dan heel de schat,
Dien Smyrna's havenkom bevat!
De ziel, de ziel is 't van een' Broeder!
De Heilge Geest heeft u ten Hoeder
  Verkoren van de kudde Gods!
  En 'k weet: het is uw hoogste trots,
Zóó voor uw lamrenkooi te waken,
Dat geen het spoor moog' bijster raken:
  Groot, Christus Dienaar, is uw loon! —
Hoe vraagt gij nog, wat ik begeere?
Waar is mijn liev'ling in den Heere?
  THEAGENES, uw troetelzoon,
Uw kweekling in de heilge leere,
  Die eens als parel aan uw kroon
  Zou schittren, voor des Mid'laars troon?"

  Tot marmerwit verstierf de koon

Des Bisschops; de eerst gespalkte blik,
Bevreesd JOANNES' blik te ontmoeten,
Zonk treurig neder voor zijn voeten,
En, 't zij van smartgevoel of schrik,
De mond bleef spraakloos; 't stemgeluid
Scheen plotsling in de keel gestuit; —
In 't eind, daar barst hij uit in tranen,
Die, lang gesmoord, een' doortogt banen,
En geeft een diepe en hoorbre zucht
Den toegeschroefden boezem lucht:
„„Die vraag (ach! had uw mond gezwegen!)
Heeft met een zwaard mij 't hart doorregen,
En weêr een boezemwonde ontbloot,
Waaruit het bloed zóó pijnlijk vloot!
Dat kleinood van onschatbre waarde,
Waarvoor de zorg mijn ziel bezwaarde, —
Ach, wanhoop 't weêr te zien op aarde!
Uw rouw zij, als mijn droefheid, groot!
'k Verloor het pand, dat ik aanvaardde:
THEAGENES, helaas! is dood!" " —

„DOOD?" vraagt de Apostel, nogmaals, »DOOD?
Zóó jong, zóó schoon, zóó vroeg gestorven!
O meld, zoo gij hem de oogen sloot
En bijstondt in zijn' jongsten nood,

Heeft hij de zegepraal verworven
  Eens Christens? — Zag hij 't morgenrood
Van 't eeuwig licht zich tegengloren,
  Vóór nog zijn adem henen vlood?
En is hem 't zalig lot beschoren,
  Om thans in blinkend lichtgewaad,
Gelijk die maagdlijk reine zielen,
Die, vroeg als hij, aan de aarde ontvielen,
  Het Lam te volgen, waar 't ook gaat?
O zalig dan, hem weêr te ontmoeten!
  Vergeef dan, Heer! mijn' ouderdom
  Dien traan, die mij in de oogen klom:
'k Bid slechts, na 't heuglijk welkomgroeten,
Met hem te knielen voor Uw voeten,
  Maar wensch hem niet op de aard weêrom!"

""Ach! waar' hij zóó van de aard verscheiden,
  Ook ik bedwong dien bittren traan:
'k Zou vreugdevol zijn slaapkoets spreiden,
En smachtend 't zalig uur verbeiden,
  Dat ik tot hem mogt henen gaan.
Maar neen! — Hij is voor God gestorven,
  Voor God en voor de deugd! Hij leeft,
Maar 't hart verkankerd en bedorven,
  Dat Christus afgezworen heeft

En voor geen' dag des Oordeels beeft; —
Hoe wenschte ik, hij mogt wederkeeren
Als boetling! Maar 't is afgedaan;
Hij zal, naar 't heilig woord des Heeren,
Zijn koningrijk nooit binnen gaan:
De ziel des jonglings ging verloren! —
Wilt gij van verre 't oord zien, waar
Hij, die zijn' lofzang hier te voren
Liet opgaan tot d'Alzegenaar,
Zich thans de werkplaats heeft verkoren
Der snoodheid? — Sla uw oog slechts dáár,
Dat golvend veld, die heuvlen over!
Waar gindsch gebergt, omkranst met loover,
Zich teekent tegen 't blaauw der locht:
Dáár schuilt, in diep verholen krocht,
Dáár plondert, woedt en moordt de ROOVER!
Ja, dat uw ziel van siddring gruw'!
'k Beween zijn' eeuwgen dood met u!" "

Wie schetst het, wat uw hart gevoelde,
Wat smart uw ingewand doorwoelde,
JOANNES! in dien oogenblik? —
Ontroering, afschuw, toorn en schrik,
Maar opgelost in mededoogen,

't Stond al te lezen in zijne oogen!
Nooit was zijn ziel zóó diep bewogen,
Zijn borst zóó overstelpt van rouw
Geweest; als ééns, toen 't helsch verraad
Zich voor zijn oog ontsluij'ren zou,
En op 't nog blond en zacht gelaat
Al de ijzing zich had afgeteekend
Voor Judas' zwarte gruweldaad; —
't Was, toen de Heer, het brood doorweekend,
Nog vóór het één der jongren wist,
Hem fluistrend hooren liet: „Hij is 't!"
Als of die nacht hem weêr verscheen,
Als trilde hem de stem door de ooren:
„Die mensch.... ach, waar' hij nooit geboren!"
Zóó kromp zijn ziel van smart in een,
Bij 't woord, niet zonder schrik te hooren:
„De ziel des jonglings ging verloren!"

„VERLOREN!? Meldt ùw mond mij dit,
Die eens, in 't u vertrouwd bezit
Des jonglings, zich gelukkig roemde,
Hem ZOON met teedre omhelzing noemde?
Spreek! Heb ik dien gevonden schat
U dáárom afgestaan, opdat

Gij in zoudt sluimren op uw post,
Vóór u de Heer had afgelost,
En 't u geleende pand hernam?
Heb ik dat jong geschoren lam,
Dat, voor den scherpen aêm der winden,
Bij u een toevlugtsoord moest vinden,
THEOFILUS! aan u betrouwd,
Opdat ge, als gij den wolf zaagt naken,
Niet als de goede Herder waken,
Maar als de Huurling vlugten zoudt? —
En nu is 't lam een wolf, een roover!
Maar 't zij! — Nòg blijft er redding over!
'k Betreur zijn' val, maar wanhoop niet.
Hij leeft! — Nòg staat Gods Hemel open!
'k Blijf nòg op eene erbarming hopen,
Die nooit een' boeteling verstiet!
Hij leeft! — Ik ga hem wedervinden —
'k Wil de oogen oopnen des verblinden,
Zijn hart versmelten doen, en hem
(Geeft de Almagt aan mijn woorden klem)
Weêr rugwaarts keerende op mijn stem,
Op nieuw aan 't heilgeloof verbinden!
Waar toeft een gids! — Hij wijs' mij 't spoor
En trede 't paard of muildier voor,
Dat me op dien togt ten draagkoets strekke!

En 'k dring in 't woest gebergte door,
Tot ik 't verblijf der zonde ontdekke,
En aan des Satans magt onttrekke,
Wat reeds de Hemel half verloor!"

""Hoe? — zoudt gij zelf als 't offer vallen
Dier boosheid, die Gods wet verkracht,
Dier liefde, die 't gevaar veracht? —
Neen, blijf terug, wij smeeken 't allen!
't Is alles vruchtloos wat gij tracht!
Geen wolf, die ooit zijn' aard verzacht,
Schoon hij in 't schaapskleed zich moog' hullen!
Geen leeuw, gewoon om roof te brullen,
Ruilt voor zijn haar de lamrenvacht!
Geen tijger, die eens bloed mogt lekken,
Verliest zijn' moordlust of zijn vlekken,
En wie hem toelonkt dreigt de dood! —
En gij, gij hebt de borst ontbloot,
Om zulk een overdierbaar leven,
Als 't uwe is, roekloos prijs te geven? —
Gij, van den last der jaren krom,
Zoudt eenzaam in 't gebergte trekken,
Aan 't roovrenrot ten buit verstrekken;
Met leden, stram van ouderdom,
Door boschruigt boren, struik en heester,

Terwijl in elke diepte een graf
Zich opspart aan uw voet...."”

»Laat af!
Is, zoo ik dus mijn leven gaf,
De dienaar meerder dan zijn Meester? —
Hij, die voor de aard zijn bloed vergoot,
(Hij, rein als 't licht en zonder smetten!)
Verwierf ons 't leven door zijn' dood:
En zouden wij dan niet in nood
Voor onze broedren 't leven zetten? —
Zoo 'k nooit uit gindsch gebergte keer,
Maar 't hoofd voor 't doodsgeweld moet bukken:
Wat nood! — Ik leg het willig neêr;
Wat vreugd! — Ik sterf dan als mijn Heer,
Of 'k zal 't verderf één ziel ontrukken
En breng 't verdoolde schaap u weêr!"

V.

Mijne misdaad is grooter, dan dat zij vergeven worde!

Nog hield, vol stille majesteit,
De nacht haar vleuglen uitgebreid,
En door haar aêm in slaap gekust,
Lag heel Natuur in diepe rust;
Het graauw en donker berggevaart,
Als wolken hangende over de aard,
Werd flaauw verzilverd door de maan,
Die reeds haar schijf liet ondergaan;
't Gestarnt, haar lijf-staffieren stoet,
Bragt haar, met half verbleekten gloed,
Als nachtvorstin zijn' afscheidsgroet;
De wagen, wentlend langs zijn spoor,
Omstraald van diamanten gloor,
Had meer dan half zijn' loop volend,
En reeds zijn' dissel omgewend;

En dieper nog aan de Ooster-kimmen
Zag men een purpren vuurstreep glimmen,
Waar, bij 't hervatten van haar togt,
De dagvorstin zoude opwaarts klimmen,
En 't worstlend licht een doorgang zocht.

Er heerschte een stilte, kalm en grootsch,
Als, bij den diepen slaap des doods,
Heerscht onder 't wulfsel van een graf;
Niets brak dat plegtig zwijgen af;
Geen raafgekras, geen wolfgehuil,
Noch 't dompig nachtlied van den uil;
Slechts 't slepend murmlen van een vliet,
Dat flaauwde en wegstierf in 't verschiet; —
Men hoorde 't kraken zelfs van 't mos,
En 't ritslen van 't verschuivend blad,
Wanneer een hinde sprong door 't bosch;
Men hoorde 't zijplen zelfs van 't nat,
Dat, uit zijne aadren opgeweld,
Naar lager bedding voortgesneld,
De wortels lekte van een' boom
En op kwam borlen in den stroom; —
't Scheen of geheel de schepping bad,
En 't koeltje zelfs, vermoeid van 't fluisteren,

Om naar de stilte meê te luisteren,
Zijn' adem ingehouden had.

Één waakte er in dit oord toch, één,
Wiens oog geen sluimring look, naar 't scheen;
Wiens hart niets van die kalmte dronk,
Die thans de nacht aan 't aardrijk schonk. —
Aan d'ingang van een bergspelonk
Had zich een jongling neêrgevleid,
En uit opeen getaste zoden,
Van de opperkleedren overspreid,
Zich zelv' een rustbed toebereid.
Zijn helm, met gordelriem en zwaard,
Lag achtloos nevens hem op de aard;
Ver was de slaap van hem gevloden:
Hij woelde 't lijf onrustig om,
En wischte een zweetdrup af van 't haar,
Die paarlend op zijn voorhoofd glom; —
Soms scheen zijn oor te luistren naar
't Eenzelvig ruischen van de beek,
Terwijl hij angstig rugwaarts keek;
Soms zag hij op naar 't wolkenklaar,
En scheen verteederd door de schoonheid,
Die 't eeuwig firmament ten toon spreidt,

Maar zocht vergeefs vertroosting dáár; —
Als of hij, met herhaalde omarming,
De schepping aanschreide om erbarming,
Zóó breidde hij zijne armen uit,
En lispte op zachten toon: „Ontferming!"
Maar eindlijk sprak zijn wanhoop luid,
En riep hij jamrend keer op keer:
„Geef mij mijn zaalge kindschheid weêr!"

Theaagnes was 't, die, in deez' streken,
't Rumoer der rooverhorde ontvlugt,
Den pestwalm van hun kluis ontweken,
Veraadming zocht in reiner lucht. —
Diep, peilloos diep, was hij gevallen;
Maar, schoon zijn naam, berucht, gevreesd,
Steeds de eerste werd genoemd van allen,
Zoo vaak men, in die sombre hallen,
't Vrijbuiters zegelied deed schallen;
Gelukkig was hij nooit geweest!
Wat wondren ook zijn arm verrigtte,
Wanneer de flikkring van zijn staal
De scheemring van het woud verlichtte,
En neêrschoot als de bliksemstraal;
Hij vond de lauwren dor en schraal!

Schoon hij tot euvlen zich verkloekte,
Hij beefde inwendig en vervloekte
  Elk' nieuw beraamden gruwelvond,
  En d'aanleg van heel 't schelmsch verbond,
Zoo vaak 't Gewisse een misdrijf boekte,
  En 't zwart register vóór hem stond;
  En thans, nu hij in 't nachtlijk uur,
Bij de eenzaamheid dier rotsgewelven,
  Geroerd door d'aanblik der Natuur,
Het waagt, in 't schuldig hart te delven:
Thans schrikt de zondaar voor zich zelven,
  Thans bidt hij vol vertwijfeling:
„Geef mij mijn jeugd en onschuld weder,
Of, Hemel! vel den doemling neder,
  En spreke Uw mond vernietiging!"

Zóó moêgewaakt en afgestreden,
Beklimt de magtloosheid zijn leden,
  En 't oog, dat zwaarder nederzonk,
  Gaat zwichten voor den tooverlonk
Der sluimring, en is digtgegleden.
  Hij slaapt! — Maar o, benijdt hem niet,
  Den man, dien gij zóó slapen ziet!
Die rust is onrust; geen herstelling

Maar foltring brengt zij aan en kwelling!
  De koorts vlamt op; een roode gloed
  Zwemt over 't bleek gelaat, en doet
Met korte en afgebroken slagen,
En sneller steeds, zijn polsen jagen;
  Zijne aadren zwellen pijnlijk op,
  En 't harte bonst met hoorbren klop;
En 't wreed en grillig spel der droomen
Doet schrikgestalten opwaarts komen! —

  Hij slaapt! — en ijlend in zijn' droom
Ligt hij aan d'eigen oever neder,
  In schaâuw van een' cipressenboom.
  Gedaanten dwarlen langs den stroom;
Zij naadren langzaam — wijken weder —
  Zij plompen onder — rijzen op:
  Geraamten met ontvleeschden kop,
Die met hun dorre beendren kleppen!
  En starend op hun hol gelaat,
(Dat eensklaps zich voor 't oog herscheppen
  En weêr tot mensch bezielen gaat)
Waant hij er de eigen wezenstrekken
Van zijn verslaagnen in te ontdekken; —
Zij dreigen met hun oog, en strekken
  Hunne armen, wijzende op zijn borst:

Hij tast — en vindt, om 't hart zich voelend,
Een slang, in breede krinkels woelend,
  En ziet zijn hand met bloed bemorst; —
Hij wil, door snel zich om te wenden,
  Het monster van zich weren, maar
  't Heeft zich gevlochten door zijn haar,
En vast gekronkeld om zijn lenden! —
  Hij wil zich werpen in den vloed; —
  Maar 't water, in welks heldren gloed
Nog straks 't cipressen blaadje beefde,
Waarover 't maanlicht hupplend zweefde,
  Wordt, nu hij 't aanroert met zijn' voet,
  Een donker-roode stroom van bloed! —

  Dáár schrikt hij wakker! — 't Grijnzend beeld,
  Door 't koortsig brein hem voorgespeeld,
Staat hem, ontwakend, nog voor de oogen:
  Onstuimig vliegt hij op, en gilt,
  Terwijl heel 't lijf krampachtig rilt:
„Is 't waarheid, wat me ontroert, of logen? —
Heeft slechts verbeelding mij bedrogen? —
  Neen! 'k heb, in 't vreeslijk nachtgezigt,
  De wekbazuin van 't jongst Gerigt
Gehoord, en 't vonnis klaar gelezen:

Daar is een stem van broederbloed,
Van 't rookend aardrijk opgerezen!
'k Ben Kaïn, die elk sterflijk wezen
(Als balling op heel d'aardboôm!) vreezen
En voor een' Wreker siddren moet!
Een bloedvlek is me aan 't hoofd gewassen,
Niet af te spoelen door die plassen,
Niet uit te delgen, dan door Hem,
Die eenmaal. . . . ."

Hier bezweek zijn stem;
Die naam, gereed zijn' mond te ontglippen,
Zóó troostvol voor het schuldig hart,
Bestierf vóór de uitspraak op zijn lippen,
En weêr verdort hij in zijn smart! —

Diep ademt hij; — hij sluimert weder:
Thans straalt een zuivre stroom van licht
Van d'onbewolkten hemel neder;
Thans toovert zich voor zijn gezigt
't Bekoorlijk landschap weêr, daar hij,
Als nieuw bekeerde, op 't feestgetij
Den heilgen Doop ontvangen had. —
Weêr spiegelt zich zijn beeld in 't nat,

Dat om zijn heup en gordel spat:
Alleen, 't is Smyrna's Bisschop niet,
Die grijsaard, dien hij voor zich ziet,
Als van een dunne wolk omtogen;
Zijn blik, voor hem niet uit te staan,
Staart hem zóó droef en zwijgend aan;
En toch, daar blonk iets in zijne oogen,
Als waar' hij met zijn lot begaan,
Min gramschap nog, dan mededoogen;
Dáár vouwen zich zijn handen zaam,
En van zijn lippen, zacht bewogen,
Vloeit 's Heilands driewerf heilge naam,
Die naam, dien hij niet uiten mogt,
Te onrein van lippen en strafwaardig!
Schoon hij dáár, weenend en boetvaardig,
Voor 't hart vertroosting had gezocht. —
Thans voelt hij 't nederstroomend vocht
Zijn hoofd en schoudren weêr besproeijen,
En, Hemel! 't is of van 't gelaat
De vlek, die dáár geteekend staat,
In tranen smeltend, weg gaat vloeijen; —
Zijn regterhand, met bloed bespat,
Die hij in 't kleed verborgen had,
Om haar aan 's grijsaards oog te onttrekken,
Die hand, met zóó veel zondenkwaad

Bezoedeld, waagt hij thans te ontdekken;
En ze is, nu hij er 't oog op slaat,
O wonder!... rein en zonder vlekken! —
Hij is weêr schuldloos als weleer!
O vreugdgevoel! o kalm gerust zijn! —
Maar hij ontwaakt. — Wat ommekeer!
Geen droombeeld vleit zijn zinnen meer,
En, met het schriklijk zelfbewustzijn,
Vindt hij zijn schuld en wroeging weêr! —

De zon stond reeds, in volle praal,
Hoog boven de Ooster-kim gestegen,
En goot, als uit een vuurge schaal,
Haar goud op 't landschap allerwegen,
Toen hij verrees, en afgemat
De grot verliet en buiten trad.
Wat prachtig schouwspel boeit zijne oogen!
Hoe zielbetoovrend om te zien!
Hij staat verrukt en opgetogen!
O! zoo hij 't thans had wagen mogen
Den Schepper 't offer aan te biên;
Hij waar', voor Hem in 't stof gebogen,
Hier neêrgezonken op zijn kniên! —
Maar hoor! daar ruischt iets door de bladren!

Daar flikkren wapens! — Schreden naadren! —
Een horenschal weêrgalmt langs 't hout;
En, vóór hij vlugten kan of keeren,
Hoort hij 't gerucht alom vermeeren,
En 't klinkt „THEAGENES!" door 't woud.

VI.

Broeders! indien iemand onder u van de waarheid is afgedwaald, en hem iemand bekeert: die wete, dat de geen, wie eenen zondaar van de dwaling zijns wegs terugbrengt, eene ziele van den dood zal behouden, en menigte van zonden bedekken.

„Theaagnes!" klonk 't met scheller roep;
En op den naasten heuveltop,
Ontwaart zijn oog een' roovertroep; —
Een woeste vreugdekreet gaat op,
Nu zij hun Opperhoofd ontmoeten;
Zij klettren met hun schild, en groeten
Hem, 't zonlicht klievend met hun zwaard,
En klautren haastig nederwaart,
En spoeden met versnelde vaart,
En storten hijgend aan zijn voeten:

„Zoo vinden we u, ons Hoofd en Heer,
Na lang en vruchtloos zwerven, weêr!
Waartoe uw broedren dus vergeten? —
Waartoe gedoold in de eenzaamheid?"

„„En gij, hoe durft gij u vermeten
Te volgen, waar het spoor mij leidt? —
Is weêr een schelmstuk voorbereid,
Dat gij niet ginds mijn komst verbeidt? —
Wat drift bezielt u? — 'k Moet het weten,
Wat op dit uur u herwaarts bragt?"" —

„Heer!" antwoordt één, „mij was, deez' nacht,
(Daar 't lot zóó viel) de buitenwacht,
Waar de engste bergpas loopt door 't woud,
Met deze dappren toevertrouwd.
De nacht, hoe loom en traag, verdween;
't Bleef alles rustig om ons heen;
Maar toen het pas in 't Oosten lichtte,
En ik, vóór de aftogt werd aanvaard,
Nog éénmaal 't oog op 't bergpad rigtte,
En 't oor te luistren leî op de aard:
Hoorde ik het snuiven van een paard. —
Wij springen haastig op, en duiken

Ter weêrzij van het pad in struiken,
En staan in hinderlaag geschaard;
En glurend, zien wij door 't gebladert
Iets scheemren, wat ons stapvoets nadert;
En grijpend — als die lamrengier,
(Dien 'k als een stip, onmerkbaar flaauw,
U aanwees) die met breeden zwier
Een' kring beschreef aan 's hemels blaauw,
En toen, met wijd gespalkten klaauw
En vlammende oogen, op zijn buit
Terneêrschoot — stormen wij vooruit! —
Maar gis, wat schaamle prooi wij vonden!
'k Dacht, bij de onsterfelijke Goôn!
Dat CHARON ons uit 't rijk der doôn
Was door den Helvorst toegezonden! —
Een grijsaard zat gekromd op 't paard,
Gehuld in 't wollig opperkleed,
Waar langs de dunne zilvren baard
In zijden tressen neder gleed;
Een jonger, die ten gids hem strekte,
Omklemde met zijn hand den toom
En trad vòoruit; — met bangen schroom
(Of ook zijn oog gevaar ontdekte!)
Bij ieder struikgewas en boom
Ter zijde blikkend. Toegevlogen,

Heb ik het eerst het zwaard getogen,
En houd den Grijs het scherp voor de oogen; —
  En 'k had dat statig sneeuwwit hoofd
  Wis tot de schoudren doorgekloofd,
Had niet een nooit ontwaard vermogen
  De spierkracht aan mijn arm ontroofd! —
  Hij sprak zóó plegtig: „„Mensch! vergiet
  „„Het schuldloos bloed eens broeders niet!"" —
Of dit mij deinzen deed en blozen,
  Of 't was, omdat ge ons zelf gebiedt:
„„Stort nimmer 't bloed eens wereloozen!""
  Dat ik mijn' arm weêr zinken liet
  En 't zwaard weêr opstak: 'k weet het niet!
„„Welaan!" hervatte ik „Eedgenooten!
„„Dat grijshoofd in een' kring gesloten!
  „„Voert hem aan uw' Gebieder toe!
  „„Dat die zijn' schedel tuimlen doe,
„„Of, zoo 't hem lust genâ te geven,
„„Zelf 't vonnis strijk' van dood of leven!"" —
Maar meent gij, dat dit woord hem beven
  Of vlugten deed? — Zijn houding droeg
  Geen blijk van schrik of vrees. Hij vroeg
Geen deernis af met zijne ellende,
  Maar sprak bedaard: „„Niets wensch ik meer!
„„Voert ijlings mij naar 't Hoofd der bende!

„„En — zie ik hem nog éénmaal weêr —
„„Dat dan uw zwaard mijn leven ende,
„„Maar verwt het met mijn bloed niet eer!""
Voldaan is thans dat vreemd verlangen;
Hij toeft uw wederkomst gevangen;
Zijn lot hangt af van uw bestel:
Wij wachten hier op uw bevel!"

Gelijk weleer, toen SAMUËL
Verschijnen ging aan Isrels Vorst,
Die stout de dooden vragen dorst,
De tooverspreuk, die Rama's Wijzen
Weêr uit het schimmenrijk deed rijzen,
Des Konings hart van schrik deed ijzen:
Zóó werkte ook op THEAAGNES thans
Het vreemd en ruw verhaal diens mans.
Zijn nachtgezigt! — die taal des grijzen! —
God! Zou dat droombeeld meer dan schijn..
Zou 't zelf de heilge Apostel zijn? ...
Neen! kinderdwaasheid — anders niet —
Dat denkbeeld, dat hij uit ging staamlen,
Maar even ras weêr van zich stiet! —
Hij wil weêr al zijn kracht verzaamlen,
Weêr man zijn, door geen schrik ontdaan,

En spreekt nu luid de roovers aan:

„„Gelukkig, dat ge uw' arm weêrhieldt,
Van 't bloed des ouderdoms te plengen:
'k Zoude op het lijk, door u ontzield,
Zijn schim een vreeslijk offer brengen,
En dien gepleegden gruwelmoord
Ten zoen, den laffen moordnaar slagten!
Laat thans me alleen! 'k Wil ongestoord
De rust genieten van dit oord,
En hier den grijzen vreemdling wachten!" " —

Zij gaan. — Theaagnes blijft alleen —
Weêr rigt hij naar de grot zijn schreên:
Hij zoekt zijn wapenrusting dáár,
En gordt ze om 't lijf. 't Zwartlokkig haar,
Weêrbarstig aan zijn hand ontsprongen,
Wordt in den helm teruggedrongen;
Waarop een pluim van glansig wit,
Als trillend schuim op 't hoofd der baren,
Of zilvren duif, te wieglen zit.
Zijn zwaard, vertrouwd met doodsgevaren,
Den kamp beslissend menigmaal,
Gewoon aan 't strijden en bevelen,

Steekt in een' gordel van metaal;
En duizend gloënde vonken spelen
Op 't lemmer en de greep van 't staal. —
Hij heeft in volle wapenpraal
Zich uitgedost, en staat als één,
Die 't sein tot d'aanval uit moet spreken,
En werpt, zijn hoog gezag ten teeken,
Een' mantel om zijn schoudren heen.

Is hij de held van vroeger? — neen!
THEAAGNES was niet, wat hij scheen!
De moed is aan zijn ziel ontweken;
Het vuur is in zijn oog vergaan,
En 't hart, dat uit de borst wil breken,
Met centnaar-zwaren last belaân.
Hij houdt zijn hand ontroerd voor de oogen,
En steunt zich wagglend op zijn schild;
Terwijl zijn speer, vol krachtvermogen
Weleer in de ijzren vuist gedrild,
Thans, als een riet door storm bewogen,
Hem in de onvaste vingren trilt.

Weêr klinkt van verre een horenschal,
Door de Echo nagedeund in 't dal;

Weêr slaakt het woud een dof gerucht,
Dat, voortgedragen in de lucht,
THEAAGNES' oor bereikt en kluistert;
Hij ademt niet — hij loost geen zucht —
Maar staart slechts scherp vooruit — en luistert;
't Is of een wolk zijn oog verduistert; —
't Is of de voet zijn steunpunt mist;
Of 't bloed, zich stokkende in zijn leên
En hoopende in zijn borst op één,
Zich in den hartkuil heeft vergaderd;
Één oogwenk nog! — JOANNES nadert —
Hij ziet het, deinst, en gilt: „Hij is 't! —
Hij is 't! waar vlugte ik? Groote God!
Barst open, aardrijks ingewand!
Stort, bergen, in uw kruin geknot!
Valt, heemlen, en verbergt mijn schand!
Hij komt! — 'k moet aan zijn oog ontvliên!
Hij moet, schoon mij 't berouw verteert!
Me in eeuwigheid niet wederzien!"
Hij spreekt, en van den schrik verheerd,
Die vleuglen aanbindt aan zijn' voet,
Vlugt hij met onbetoombren spoed, —
Als door een spooksel voortgejaagd,
Als door een Furie aangespoord,
Die geeselroê en pektoorts draagt:

Zóó ijlt hij in verbijstring voort;
Maar de uitgeputte kracht begeeft
Den jongling, die, in 't voorwaarts streven,
Voelt, hoe hem lijf en knieën beven,
En nu zijn' loop gebreideld heeft!

Joannes volgt hem. Hij vergat
Zijn zwakte en ouderdom, en trad
Niet stromplend voort of afgemat,
Maar scheen door hooger geest gedreven,
Met weêr verjeugdigd vuur en leven
Bezield, als boven de aard te zweven;
En riep op weemoeds diepen toon,
Toen hij weêr stem en adem had:
„„Theagenes! Mijn zoon, mijn zoon!
Herken de stem uws Vaders! — Vlied
Een' zwak en weêrloos grijsaard niet!
O, zoo ik, door mijn bloed te plengen,
U thans tot God kon wederbrengen; —
Ik zou 't met vreugde en willig doen,
En bood den Hemel dat rantsoen!
Houd stand! — Nòg moogt ge erbarming hopen —
Nòg staat tot God de toegang open! —
Heb deernis met mijn grijsheid! — Vlied

Uit de armen van uw' Vader niet!""

Theagenes bedwingt zijn' tred,
Nu hij die taal des grijsaards hoort,
En staat van schaamte en smart verplet;
Toch is, bij 't laatst gesproken woord,
Weêr flaauw de hoop in 't hart ontgloord;
't Was de eerste lichtstraal, die er viel
In 't nachtlijk donker van zijn ziel:
"Erbarming!" zucht hij, "zelfs voor mij? —
Wie sprak dat woord? — Joannes! Gij? —
Wat deed u herwaarts ijlen? Wie,..."

""De Heer, door u verloochend, die
Als Redder van verloornen, 't leven
Voor 't heil der wereld heeft gegeven;
Die ieder afgezworven lam,
Dat op zijn roepstem wederkwam,
Zoodra hij 't had teruggevonden,
Vol blijdschap op zijn schoudren nam,
Schoon doornen hem den voet doorwondden; —
Hij zelf heeft mij tot u gezonden,
Opdat mijn mond van Gods genâ,

Die 't heerlijkst blonk op Golgotha,
D'onmeetbren rijkdom zou verkonden.
Neen, blik zóó woest niet! - Vlugt niet! - Sta -
Om 't woord des vredes aan te hooren!
Zóó waar zijn bloed om 't kruishout vloot;
Zóó waar de Hemel heeft gezworen,
Dat Hij geen' lust heeft in den dood
Des zondaars, maar hem 't leven biedt:
Zóó waar gaat daar nooit één verloren,
Wie, schuld belijdend, tot Hem vliedt!
Daar is, THEAGENES! ook nu
Vergeving nog bij God voor u! —
Uw schuld is zwaar, uw misdaad snood,
Maar niet voor Gods genâ te groot!""

De jongling aarzelt. Vreeslijk dralen! —
Maar neen! 't berouw gaat zegepralen;
Geen trots kampt in zijn' boezem meer;
Dáár zinkt hij op zijn knieën neêr;
Een tranenvloed stroomt langs zijn kaken;
(Geen regen, als het dorrend land
Geroosterd werd door zomerbrand,
Laaft zóó de half verstorven plant,
Als hij ten wortel toe mag raken.)

Hij gespt met drift zijn wapens los,
En werpt ze slingrend weg in 't bosch,
Als kleefde er pestvuur aan dien dos,
Dat gloeijend indrong in zijn leden; —
Maar naadrend met versnelde schreden,
Daar 't hart hem brandt van ongeduld,
Komt nu JOANNES aangetreden,
En houdt, van vreugde en hoop vervuld,
In 't smeeken bij den jongling aan,
Die bevend, in 't gevoel van schuld
Vernietigd, de oogen neêr blijft slaan. —
THEAAGNES — wendt zich om naar hem,
En snikt met half gesmoorde stem,
Schoon hij 't gelaat niet heffen dorst:
„MIJN REDDER VAN 'T VERDERF! — MIJN VADER!" -
Rijst opwaarts — doet een' voetstap nader —
En — ligt geketend aan zijn borst!

„„MIJN ZOON! MIJN WEÊRGEVONDEN ZOON!""
Zóó barst de grijze Apostel uit,
Terwijl hij hem aan 't harte sluit:
„„Gezegend mij dat rouwbetoon,
Waarmeê ge u gaat voor God verneêren!
Gezegend, in den naam des Heeren,

Mij uw boetvaardig wederkeeren!
't Gebroken hart, de vuurge traan
Wordt niet vergeefs Hem aangeboôn!
De Hemel ziet dat offer aan,
't Stijgt Godgevallig tot Zijn troon!" "

Schoon nog THEAAGNES' lippen zwegen,
Was 't zigtbaar aan den jongeling,
Wat troost zijn lijdend hart ontving:
De wolk, die over 't voorhoofd hing,
Is weggevaagd, en 't aangezigt,
Waarop de dauw des ootmoeds ligt,
Heeft blijder tint en blos herkregen; —
Gelijk, wanneer de zilvren maan,
Bij stormend weder opgegaan,
Uit donderwolken komt gestegen,
En achter 't dunner nevelkleed,
In schemerglans, te voorschijn treedt. —
't Scheen ABBADONA voor den troon
Zijns Regters, als des Eeuwgen Zoon
Den boetling, voor hem neêrgestort,
't „Ontvang genade!" tegen fluistert;
En op 't gelaat, zóó lang verduisterd,
Door hemelgloed weêr opgeluisterd,

Op nieuw een Engel zigtbaar wordt.

„Mijn Vader!" zegt THEAAGNES teeder,
„Ik volg u thans — niets scheidt ons weder!
Kom, dalen we in de vlakte neder!
Ik wil als wachter met u gaan!" —

De roovers zien dat zwijgend aan,
En blijven vol ontzetting staan,
En volgen hen met dreigende oogen;
Maar schoon ze een vloekwoord momplen mogen:
Geen vingertop wordt er bewogen,
Om naar de greep van 't zwaard te slaan. —
Maar als zij, 't bergpad afgegaan,
Zijn aan hun starend oog ontweken,
Begint hun woede los te breken,
En klinkt hun vloekkreet scherp en schel,
Verkropten toorn en spijt ten teeken:
't Was 't grijnzend tandgeknars der Hel!

Maar bóven smolt, met reiner galmen,
(Dat wraak- en vloekgeschrei ten trots)

Een harpakkoord in Jubelpsalmen,
En ruischte zacht door Edens palmen:
'tWas 't vreugdelied der Englen Gods!

Vergeefs gepoogd haar uit te drukken,
Die blijdschap, (schier voor de aard te groot!)
Die thans JOANNES' borst doorvloot,
Toen hij, met naamloos zielsverrukken,
Den zondaar in zijne armen sloot,
Door hem ontweldigd aan den dood,
En voor den Hemel weêrgevonden.
Thans naauwer nog aan hem verbonden,
Week hij niet van des boetlings zij,
Maar bleef met raad en troost nabij;
En hield niet op, zijn' moed te schragen,
Te ontvonken tot den schoonsten strijd,
En waakte met hem nacht en dagen,
Aan boete en vasten toegewijd; —
En als soms scherper smart hem griefde,
Uit banger vrees voor 's Hemels straf,
Dan sprak de Apostel: „„God is LIEFDE!""
En bad voor hem vertroosting af;
Dan schetste hij, bij 't weêr ontmoeten

Van den teruggevonden zoon,
Des Vaders juublend vreugdbetoon;
Dan bragt hij hem aan Jezus' voeten,
Dan wees hij hem op Christus' dood,
Die nog den boetling aan zijn zijde
In 't veege stervens-uur verblijdde,
En hem Gods Paradijs ontsloot.
En toen hij 's jonglings rouw verzacht had,
En hem, die, voor der Christnen oog,
Zich, schuldbelijdend, nederboog,
Weêr tot THEOFILUS gebragt had:
Toen had zijn ziel geen wenschen meer; —
Toen sprak hij, God zijn' dank betuigend,
Aanbiddend op zijn staf zich buigend,
(En heel de schaar knielde om hem neêr,
En bad vol heilige aandacht mede):
„„Nu laat ge Uw dienstknecht gaan in vrede!
'k Wacht op Uw zaligheid, o Heer!" "

Vraagt nooit, vol twijfling dan, gij allen,
Die 't hart van smart en schrik voelt slaan,
Als gij een' broeder diep zaagt vallen:
Of 't mooglijk blijf', terug te gaan

En, groot in zielskracht, op te staan? —
Theaagnes viel — diep zonk hij neder,
Maar rees vol eedle schaamte weder,
En zwoer op nieuw aan Christus trouw; —
En uit den traan van boete en rouw
Ontlook een nieuw en glansrijk leven,
Welks vrucht de Hemel erven zou; —
Hem is de kroon, daar wij naar streven,
Aan 't einde van den strijd verbleven,
(Zóó tuigt het grijs historieblad)
En — was hem veel van God vergeven —
Hij heeft te vuurger lief gehad!

AANTEEKENINGEN.

AANTEEKENINGEN.

DE LEGENDE.

Het verhaal, welks dichterlijke bearbeiding wij aan den Lezer waagden aan te bieden, is eene dier Overleveringen, welke tot de vroegste tijden des Christendoms opklimmen, en waaraan de Christelijke Oudheid den rang en het gezag eener ware gebeurtenis heeft toegekend. Volgens de getuigenis van ANASTASIUS, die in de zesde eeuw gebloeid heeft, is deze Legende het eerst door IRENAEUS, wiens leeftijd zeer digt aan den leeftijd des Apostels JOANNES grensde, verhaald. Zij wordt ons het uitvoerigst medegedeeld door CLEMENS ALEXANDRINUS, in zijn geschrift: *Quis dives salvetur?* (hetwelk door den Hoogl. SEGAAR met aanteekeningen is verrijkt geworden.) Van dien Kerkvader schijnt EUSEBIUS dit verhaal in zijne *Kerkelijke Geschiedenissen* met eenige bekorting te hebben overgenomen. De beroemde CHRYSOSTOMUS (*Paraen. ad Theod. sub finem*) toonde niet enkel den inhoud dezer Legende te kennen, maar betwijfelde ook hare echtheid niet. Vervolgens heeft zij ook in de werken van latere geschiedschrijvers, gelijk DUPIN, BARONIUS en CANISIUS, vooral van dezulken, die afzonderlijk over de eerste

eeuwen des Christendoms gehandeld hebben, eene welverdiende plaats bekomen. Men vindt haar, onder anderen, bij: W. CAVE, *het eerste Christendom*, deel II. bl. 63, die de opgave van EUSEBIUS gevolgd heeft; bij OLSHAUSEN, *Historiae Ecclesiasticae Veteris Monumenta praecipua*, vol. I. pag. 17; bij H. SCHOTT, *Bijzonderheden uit het leven der Christenen in de drie eerste eeuwen;* bij H. VAN HEYNINGEN, *Tafereelen uit de Geschiedenis der Christelijke Kerk*, eerste afl. bl. 8, in het *Christelijk Maandschrift voor den beschaafden stand*, deel II. bl. 530, onder het opschrift: *Proeve van de zorg en den ijver des Apostels Joannes om menschen te behouden*, waar, bij eene getrouwe overzetting van CLEMENS ALEX., enkele oordeelkundige en, voor den geletterden lezer, belangrijke aanmerkingen gevoegd zijn. Door den Hoogl. H. W. TYDEMAN te *Leyden*, wiens uitgestrekte boekenkennis ook het lang vergetene en weinig bekende weet op te sporen, ben ik bekend geworden met eene wetenschappelijke bearbeiding dezer Legende, welke ten titel draagt: *Historia de Juvene perverso a Joanne converso*, *auctore* G. L. PONATO, *Helmstadii* 1710. Dit stukje, voor den eigenlijken beoefenaar der taalgeleerdheid en Christelijke Archaeologie geenszins van alle waarde ontbloot, behelst ook veel, wat daar ter plaatse minder behoort, en slechts weinig heb ik er in gevonden, wat ik belangrijk genoeg achtte om aan mijne Lezers mede te deelen. Hier en daar zal ik in de Aanteekeningen op dit stukje terugwijzen. Eindelijk is het verhaal nog te lezen in een werkje van F. A. KRUMMACHER, getiteld: *Joannes, de Discipel des Heeren*, hetwelk door A. DROST, *S. Min. Cand.* in het

nederduitsch is vertaald en uitgegeven. Toevalligerwijze vernam ik onlangs, dat deze (de jeugdige en te vroeg aan de letteren en wetenschappen ontrukte Schrijver van *Hermingard van de Eikenterpen*) het voornemen had opgevat, om deze *Legende* in het gewaad van een *Romantisch* verhaal te kleeden, maar daarvan door enkele zwarigheden, welke ook door mij, bij de bewerking van dit Dichtstuk, min of meer zijn gevoeld geworden, was terug gehouden.

Over de geloofwaardigheid en het geschiedkundig gezag dezer *Overlevering* of *Legende* is veel getwist. Welk eene hooge waarde de Christelijke Oudheid daaraan wilde gehecht hebben, blijkt genoegzaam uit de inleiding, welke Clemens Alex. tot zijn verhaal gebezigd heeft, wanneer hij zegt: „Hoort de vertelling, neen, niet de vertelling (*μῦθον*), „maar het geloofwaardig verhaal (*λόγον*), hetwelk ons no-„pens den Apostel Joannes is overgeleverd, en getrouw in „het geheugen is bewaard gebleven!" — Ponatus rekent de echtheid dezer Legende, wegens het uitwendig gezag van zoo vele Geschiedschrijvers, als van de vroegste eeuwen voor haar pleit, genoegzaam gewaarborgd. Ook latere, met roem bekende Schrijvers, en daaronder Olshausen, hebben in dit gevoelen gedeeld, en beweerd, dat er geen genoegzame grond bestaat, om de geloofwaardigheid dezes verhaals te betwijfelen. Zóó beslissend zou ik niet durven spreken, maar zekerlijk (ofschoon het voor velen een onbeslist vraagstuk blijve, of men zich hier op het gebied der geschiedenis of der verdichting bevinde) zekerlijk zal men moeten erkennen, dat de inhoud dezer Overlevering in de schoonste overeenstemming met het karakter van Joannes staat, en den Discipel,

dien Jezus lief had, ten volle waardig is. Zekerlijk verdient het opmerking, dat hier niets van dat gezocht-wonderbare en bovennatuurlijke voorkomt, waarmede vele overleveringen, en inzonderheid de *Apocryfe* Schriften des N. T., zóó wanstaltig zijn gekleurd. Zonder daarom voor de echtheid dezer Overlevering, in haar geheel of bijzondere deelen, te durven instaan, acht ik het waarschijnlijker, dat eene ware gebeurtenis hierbij ten grondslag ligge, dan dat zij geheel en al uit de onzuivere bron der verdichting gevloeid zij. Ja, al ware ook zoodanig vonnis door den gestrengen en wijsgeerigen navorscher der geschiedenis over deze *Legende* uit te spreken; altijd zoude zij, als eene bijdrage tot de kennis der godsdienstige begrippen, in de twee eerste eeuwen, eene wetenschappelijke waarde blijven bezitten; en wat hare vernieuwde mededeeling en inkleeding in den vorm van een dichterlijk verhaal betreft: „Waarom," dus zou ik met den eerw. en geleerden Schrijver in het aangeh. *Christ. Maandschrift* mogen vragen, „waarom zouden dergelijke overleveringen en „verhalen der oudheid, ook als vertellingen beschouwd, niet „zoo wel de aandacht der hedendaagsche beschaafde Chris„tenheid verdienen, als de voortbrengselen van het vernuft „van thans levende Schrijvers?"

Voor dezulken onder mijne Lezers, welke deze *Legende* nog niet van elders kennen, sta zij hier geschreven tot eene juiste beoordeeling mijns werks. Ik volg hierbij het

Verhaal van Clemens van Alexandrië.

„Toen Joannes, na den dood des dwingelands (Domitiaan), „van het eiland *Patmos* naar *Efeze* was teruggekeerd, be„zocht hij van daar ook de bewoners der naburige plaatsen. „Hier stichtte en vormde hij eene geheel nieuwe gemeente; „dáár stelde hij eenen opziener aan haar hoofd; ginds weder „koos hij dezulken tot de bediening der Kerke, die, bij de „werping van het lot, door den H. Geest daartoe aangewezen „werden. Alzoo kwam hij, op ééne dier reizen, in eene niet „ver van *Efeze* gelegene stad (wier naam door sommigen „wordt opgegeven), om de broederen te vermanen en te „vertroosten. Dáár ontmoette hij zekeren jongeling van eene „schoone welgevormde gestalte, een bevallig en innemend „gelaat, een' vurigen veelbelovenden geest. Joannes, hem „ziende, wendde zich tot den Bisschop, aan wien het toe„zigt over deze gemeente was toevertrouwd, en zeide: „De„„zen jongeling stel ik onder uw opzigt, en beveel hem u „„ernstig en dringend aan! De geheele gemeente en Chris„„tus zelf strekke hiervan ten getuige!" En toen de Bis„schop dit bereidwillig op zich nam, en alles, wat van hem „geëischt werd, beloofde, herhaalde hij nog eens zijne ver„maning tot getrouwe en waakzame zorg, met heiligen en „plegtigen ernst, en keerde daarop naar *Efeze* terug. De „grijsaard nam den aan hem toevertrouwden jongeling in „zijn huis, voedde en verpleegde hem met vaderlijke teeder„heid, en deed hem, genoegzaam onderwezen zijnde, den „doop ontvangen. Thans echter liet de Bisschop allengskens

„zijn naauwkeurig toezigt varen, meenende, dat het zegel „des Heeren, hetwelk hij hem had toegediend, genoegzaam „zoude zijn, om hem tegen het gevaar van alle verzoekin-„gen te beveiligen. Maar, helaas! de jongeling, te vroeg „van zijne leiding ontslagen, en te kwader uur zijne vrij-„heid verworven hebbende, komt, tot zijn verderf, in het „verkeer met loszinnige, aan lediggang en allerlei kwaad „gewende knapen. Eerst verleiden zij hem, om aan weel-„derige gastmalen deel te nemen. Vervolgens, des nachts „op berooving uitgaande, weten zij hem mede te slepen, „en met zich rond te voeren. Eindelijk zetten zij hem aan, „om ook iets grooters en stouters te bestaan. Maar al te „spoedig werd hij ook daaraan gewoon. Zelfs de voortref-„felijkheid van zijnen aanleg, het schitterende van zijne „geestvermogens, het vurige van zijn karakter, deden hem, „éénmaal van den regten weg afgeweken zijnde, te sneller „voortijlen; even als een fier en ongetemd paard, dat, uit „het spoor gesprongen zijnde en den breidel afgeworpen „hebbende, teugelloos naar eenen afgrond henenrent. En daar „hij nu eenmaal de hoop op genade en zaligheid geheel had „opgegeven, vergenoegde hij zich niet met het geringe of „gewone, maar stond naar grootere en meer schitterende „euveldaden, en rekende het zijns onwaardig, slechts aan „zijne medgezellen gelijk te zijn. Hij verbond zich dan te „naauwer aan zijne makkers, vormde uit hen eene roover-„bende, en plaatste zich aan haar hoofd. Van die allen „werd hij weldra de stoutmoedigste, de geweldigste."

„Na eenigen tijd wordt JOANNES, wiens raad men behoef-„de, weder in deze gemeente ontboden; en zoodra hij hare

"belangen geregeld, en aan het oogmerk zijner komst voldaan "had, rigtte hij andermaal het woord tot den Bisschop: ""Welaan," sprak hij tot hem, "geef mij nu het u toever- ""trouwde pand weder, hetwelk u door mij en den Verlosser ""zelven werd aangeboden, waarvan uwe gemeente getuige ""geweest is!" Deze was in het eerst ontzet en verslagen, "meenende, dat hij over gelden, welke hij niet ontvangen "had, werd aangesproken, en wist niet, of hij JOANNES moest "gelooven of wantrouwen. Maar toen de Apostel, zijne "meening verklarende, daarop volgen liet: "Den jongeling, ""de ziel eens broeders, eische ik van u!" toen sloeg de "grijsaard zijne oogen neder, zuchtte, en antwoordde, in "tranen uitbarstende: "Die is gestorven!" — "Hoe, wel- ""ken dood?" vraagt JOANNES. — "Voor God is hij dood!" "herneemt hij: "Hij is een booswicht geworden, een ver- ""lorene, een roover! In plaats van de Kerk, heeft hij ""gindsch gebergte, met eene bende, aan hem gelijk, tot ""zijn verblijf gekozen!" — "Waarlijk," dus riep hierop "de Apostel bitter weenende uit, terwijl hij, ten teeken "van zijnen rouw, zijn gewaad verscheurde, en vol smart- "gevoel zich voor het hoofd sloeg: "Waarlijk, ik heb de ""ziel van dezen broeder aan eenen voortreffelijken wach- ""ter toevertrouwd! Maar dat er aanstonds een paard en ""een wegwijzer gereed zijn, om mij te geleiden!" Hiervan "vergezeld, verliet hij op staanden voet de gemeente. Naau- "welijks is hij op de bestemde plaats gekomen, of hij wordt "door de buitenwacht der roovers gegrepen, doch, wel "verre van te willen ontvlugten, of om genade te smeeken, "roept hij met luider stem: "Juist daartoe ben ik herwaarts

„„gekomen. Voert mij onmiddellijk tot uw opperhoofd!"
„Deze stond intusschen, in volle wapenrusting, den ge-
„vangene in te wachten; maar zoodra hij, in den nader
„tredenden, JOANNES herkende, keerde hij zich schaamrood
„om, en begaf zich ijlings op de vlugt. Maar de Apostel,
„ongedachtig aan zijne zwakheid en zijn' hoogen ouderdom,
„volgt hem met versnelden tred, en roept hem na: „Waar-
„„om, mijn zoon! ontvlugt gij mij, uwen Vader, eenen
„„weerloozen en ongewapenden grijsaard? Heb deernis met
„„mij, mijn zoon! Vrees niet! Nòg is er voor u hope
„„ten leven! Ik wil bij Christus voor u borg staan; ja,
„„indien dit geëischt werd, ben ik bereid voor u den dood
„„te ondergaan, gelijk de Heer dien voor ons ondergaan
„„heeft! Voor het behoud uwer ziele wil ik mijn leven
„„zetten. Sta dan; geloof mij: Christus heeft mij tot u
„„gezonden!" Toen de jongeling deze woorden vernam,
„bleef hij eerst met ternedergeslagene oogen staan, wierp
„vervolgens zijne wapenen van zich, begon te beven en te
„weenen; en als de grijsaard nu geheel tot hem genaderd
„was, wierp hij zich snikkend in diens armen, smeekte,
„zoo veel hij kon uitbrengen, om vergeving, en werd in
„den vloed van tranen, die zijn gelaat overstroomden, als
„ten tweede male gedoopt. Alleen zijne regterhand hield
„hij nog in den boezem verborgen. Maar de Apostel be-
„zwoer hem, dat er volkomene vergiffenis bij den Zaligma-
„ker voor hem verkrijgbaar was, wierp zich voor hem ne-
„der, kuste die zelfde regterhand, welke thans door het
„berouw gereinigd was, en bragt hem tot de gemeente te-
„rug. Dikwerf ging hij hem vóór in het gebed; volhardde

„met hem in vasten en smeekingen; verzachtte de smart „van zijn gewond gemoed door het troostrijke zijner rede-„nen, en week niet eerder van hem, voor dat hij hem we-„der in de gemeenschap der Kerke hersteld zag. Zóó stelde „hij een treffend toonbeeld daar van ongeveinsd berouw, „een krachtig en sprekend bewijs der wedergeboorte, een „zegeteeken der zigtbare opstanding tot een nieuw en hei-„lig leven."

DICHTERLIJKE BEARBEIDING DER LEGENDE.

Ziet daar de *Legende!* — Wie haar voor het eerst heeft gelezen, zal zich door hare zedelijk schoone strekking ge-troffen gevoelen, en gaarne willen erkennen, dat de teeke-ning der personen en karakters uitmuntend is; dat er over het geheel een zuivere gloed verspreid ligt, waarin de geest des jeugdigen en onverbasterden Christendoms ons tegenademt. Wie haar meermalen las, zal dit gunstig oordeel geenszins terugnemen, maar op nieuw bekrachtigen, en gereedelijk toestemmen, dat deze Legende boven menig verhaal der Christelijke Oudheid, waaraan de onderscheiding te beurte viel van door Dichters bezongen te worden, eene dichter-lijke inkleeding en bewerking ten volle verdiende.

Men heeft wel de bedenking geopperd, of *de Legende*, gelijk de Romantische School haar heeft ingevoerd, een passend gewaad te achten zij voor Poëzij aan de Kerkge-schiedenis ontleend; doch waarom dit *genre* voor haar min-

der zoude voegen, dan voor Poëzij, welke op eenig ander historisch veld hare bloemen zoekt, is mij tot hiertoe niet helder geworden; indien maar het onderwerp zelf voor eene dichterlijke inkleeding en ontknooping blijkt vatbaar te zijn.

Voor zoo verre mijne wetenschap reikt, is eene dichterlijke bearbeiding dezer *Legende* in onze taal nog door geen' ander beproefd. Ééne uitzondering moet ik hier echter maken. Reeds vóór twee eeuwen is dit zelfde verhaal bezongen of berijmd geworden, maar op eene wijze, welke ons de Psalmen van vader DATHEEN herinnert. Toen de eerste uitgave van dit werkje ter perse lag, kwam mij namelijk, zeer toevallig, een boek in handen, getiteld: C. J. WITS, *Onledige Ledigheid ofte Buytentydsche stichtelyke Oefeninge;* en hierin vond ik, deel II. bl. 252, mijne *Legende* weder, onder het opschrift: „*Een verlooren schaep, wedergesocht door een' getrouwen Herder.*" Gaarne zou ik mijnen Lezers dit stukje (dat te gelijk bestemd was, om, tot onderlinge stichting, gezongen te worden) geheel of gedeeltelijk mededeelen, indien het dragelijker was, maar ik zou moeten vreezen, alzoo eene parodie op het onderwerp van mijn eigen Dichtstuk te leveren [1].

[1] Men oordeele uit dit enkele staaltje! Aldus spreekt Joannes tot den Bisschop:

„Siet tot getuygen neem ik Christum en zijn kerken,
Dat gij met aller vlijt sult op den jong'ling merken:
De Leeraar 't oock beloofd: de Apostel reyst van daer:
En zegd noch in 't Adieu: Ey neemt de Jong'ling waer."

Wat aan dezen Schrijver of Dichter (armzaliger gedachtenis!) ten eenemale ontbrak, gekuischte smaak, diepte des gevoels en rijkdom der verbeelding, dit was op het schoonst en gelukkigst in den onsterfelijken J. G. VON HERDER vereenigd. Hij, die uit Oostersche *Parabelen* en *Legenden* zich een' frisschen krans van *Palmbladeren* wist zamen te vlechten, zag ook de bloemen niet voorbij, die er op het gebied der Oud-Christelijke overlevering waren ontloken. Aan zijne meesterhand danken wij het schoone stukje, dat ik (met schaamte moet ik het belijden) nog niet kende, toen het eerst mijne Legende in druk verscheen, maar mij verheuge thans te kunnen opnemen:

DER GERETTETE JÜNGLING.

Eine schöne Menschenseele finden,
Ist Gewinn; ein schönerer Gewinn ist
Sie erhalten, und der schönst' und schwerste,
Sie, die schon verloren war, zu retten. —

Sankt Johannes, aus dem öden Pathmos
Wiederkehrend, war, was er gewesen,
Seiner Heerden Hirt. Er ordnet' ihnen
Wächter, auf ihr Innerstes aufmerksam.

In der Menge sah er einen schönen
Jüngling; fröhliche Gesundheit glänzte
Vom Gesicht ihm, uud aus seinen Augen
Sprach die liebevollste Feuerseele.

— „Diesen Jüngling," sprach er zu dem Bischof,
„Nimm in deine Hut. Mit deiner Treue,
Stehst du mir für ihn! — Hierüber zeuge
Mir und dir vor Christo die Gemeine."

Und der Bischof nahm den Jüngling zu sich,
Unterwies ihn, sah die schönsten Früchte
In ihm blühn, und weil er ihm vertraute,
Liess er nach von seiner strengen Aufsicht.

Und die Freiheit war ein Netz des Jünglings;
Angelockt von süssen Schmeicheleien
Ward er müssig, kostete die Wollust,
Dann den Reiz des fröhlichen Betruges:

Dann der Herrschaft Reiz; er sammelt' um sich
Seine Spielgesellen, und mit ihnen
Zog er in den Wald, ein Haupt der Räuber.

Als Johannes in die Gegend wieder
Kam; die erste Frag' an ihren Bischof
War: „Wo ist mein Sohn?" — „„Er ist gestorben!""
Sprach der Greis, und schlug die Augen nieder.
„Wann und wie?" — „„Er ist Gott abgestorben,
Ist (mit Thränen sag' ich es) ein Räuber."" —

„Dieses Jünglings Seele," sprach Johannes,
„Fordr' ich einst von dir. Jedoch wo ist er?" —
„„Auf den Berge dort!"" —

„Ich muss ihn sehen!" —
Und Johannes, kaum dem Walde nahend

Ward ergriffen (eben dieses wollt' er).
„Führet," sprach er, „mich zu eurem Führer."

Vor ihn trat er! und der schöne Jüngling
Wandte sich: er konnte diesen Anblick
Nicht ertragen. „Fliehe nicht, o Jüngling,
Nicht, o Sohn, den waffenlosen Vater,
Einen Greis. Ich habe dich gelobet
Meinem Herrn, und muss für dich antworten.
Gerne geb' ich, willst du es, mein Leben
Für dich hin: nur dich fortan verlassen
Kann ich nicht! ich habe dir vertrauet,
Dich mit meiner Seele Gott verpfändet."

Weinend schlang der Jüngling seine Arme
Um den Greis, bedeckete sein Antlitz,
Stumm und starr; dann stürzte statt der Antwort
Aus den Augen ihm ein Strom von Thränen.

Auf die Kniee sank Johannes nieder,
Küsste seine Hand und seine Wange,
Nahm ihn neugeschenket vom Gebirge,
Läuterte sein Herz mit süsser Flamme.

Jahre lebten sie jetzt unzertrennet
Mit einander; in den schönen Jüngling
Goss sich ganz Johannes schöne Seele.

Sagt, was war es, was das Herz des Jünglings
Also tief erkannt' und innig fest hielt?
Und es wiederfand, und unbezwingbar
Rettete? — Ein Sankt-Johannes-glaube,
Zutraun, Festigkeit und Lieb' und Wahrheit. —

In Duitschland heeft men in de laatste jaren de aandacht meer op de dichterlijke zijde der Kerkgeschiedenis gevestigd. Twee Dichters, die beiden daaraan grootendeels de stof hunner Gedichten ontleend hebben (F. A. CUNZ: *Christliche Legenden und Geschichten*, Eisleben 1840, en MORITZ ALEX. ZILLE: *Geschichten der Christlichen Kirche, in Dichtungen*, Leipzig 1841) hebben in gelijken trant en vorm, maar met minder genialiteit dan HERDER, ook deze *Legende* bezongen. Hoewel ik aan de bewerking des eersten boven die des laatstgenoemden de voorkeur geve, zoo kan ik aan geen' van beide Dichters hoogeren lof toekennen, dan dat zij de Legende vrij getrouw, in gladde verzen hebben terug gegeven, zonder nogtans van al de fijne trekken, welke het oorspronkelijke verhaal zóó overvloedig aanbood, tot poëtische uitbreiding en schildering, zoo veel partij te trekken, als het onderwerp verdiend had. Beweert men, dat hetzelfde vonnis ook eenigermate den Auteur van dit Dichtstuk treffen moet: ik ben de eerste, om toe te stemmen, dat ik beneden mijn model ben gebleven, en ten volle overtuigd, dat deze Legende eene betere en schoonere behandeling dan de mijne waardig is. Men vergete nogtans niet, dat de Auteur, door het naauwkeurige en uitvoerige van dit verhaal wel te rijkere stof ter bewerking vond, maar ook te meer is gebonden geweest, en op zwarigheden heeft moeten stooten, welke hij bij eigene fictie beter had kunnen vermijden. Waar de opgave van het gebeurde uitermate kort was en veel te gissen overliet, heb ik gemeend, dit te moeten aanvullen; overal waar de duidelijkheid der voorstelling hierdoor winnen kon, vrij te mogen en iets te moeten verdichten; maar het ver-

haal zelf scheen mij te schoon en te heilig toe, om mij groote en veelbeduidende veranderingen daarin te veroorlooven.

Ben ik hier en daar van de oorspronkelijke voorstelling afgeweken, ik zal daarvan meestal in deze Aanteekeningen rekenschap geven.

Men heeft de aanmerking gemaakt, dat mijne inkleeding nog meer aan de eischen en regelen der kunst (welke, vooral in onze dagen, *intrigue* vordert) voldaan zoude hebben, indien ik mij de vrijheid vergund had, na het geheele verhaal aan één hoofddenkbeeld ondergeschikt gemaakt te hebben, het daar, waar mijn oogmerk dit medebragt, te veranderen; indien ik b. v. het Goddelijke raadsbesluit, waardoor des jongelings behoudenis, ondanks zijnen schrikkelijken val, voltooid wordt, tot *thema* gekozen, en van het begin tot het einde op den voorgrond gesteld had. Maar evenzeer ben ik overtuigd, dat de zedelijke strekking des verhaals niet weinig zou geleden hebben, indien ik, even als in het oude *Epos*, mijnen THEAGENES als het werktuig van een verborgen raadsbesluit had doen handelen. Naar mijn inzien is het eenvoudige *thema* van dit verhaal — geheel in overeenstemming met den geest en den hoofdinhoud des Euangeliums — „De mensch, hoe voortreffelijk van aanleg, kan allerdiepst vallen, maar, eenmaal gevallen zijnde, wanhope hij nimmer! Door de Goddelijke Liefde kan hij weder te regt gebragt en behouden worden.”

VOORZANG.

Bl. 5.

Waar zijt ge, o uitgebloeid verleden!
Waar vloodt ge, o gulden voortijd, heen? —

Wanneer ik de eerste eeuwen des Christendoms *den gulden voortijd* noeme, wil ik niet geacht worden, alles voor goud van het edelste gehalte te houden, wat toen heeft geblonken. Veel meer ben ik overtuigd, dat wij den oorsprong van enkele dwalingen, die de treurige verbastering des Christendoms, in latere tijden, hebben in de hand gewerkt, niet te vroeg in de geschiedenis kunnen zoeken. Maar ofschoon ik het daarom geenszins wage, als de onbepaalde Lofredenaar dier eerste eeuwen op te treden; zoo ligt het toch, dunkt mij, in den aard der zaak, dat wij den stroom het digtst bij zijnen oorsprong het zuiverst zullen vinden. Wanneer toch kon het Christelijk geloof meer zijnen heiligenden invloed op hart en zeden bewijzen, dieper in het menschelijke leven ingrijpen, hooger geestdrift voor de zaak der Godsdienst doen ontwaken; dan toen dit geloof nog niet eene erfenis der Vaderen geworden was, maar uit eigene vrijwillige overtuiging omhelsd en beleden werd; toen de groote gebeurtenissen nog versch in het geheugen lagen, waardoor de eerste vestiging des Christendoms was verheerlijkt geworden; toen men nog dezulken kon ontmoeten, wier oogen den Verlosser der wereld op aarde hadden aanschouwd, of op wier hoofd Zijne Apostelen, zegenend, de handen gelegd hadden? — Den beoefenaar der geschiedenis en der godgeleerde wetenschappen blijve het dan aanbevolen, ook hier

het kaf van het graan te ziften — den Dichter voorzeker zal het blijven vrijstaan, de Apostolische eeuw, bij voorkeur, *de gulden eeuw* des Christendoms te noemen.

I.

Bl. 8.

— Thans had hij zijn schreden
Gerigt naar Smyrna, de achtbre stad,
Weleer Homerus' bakermat,
Weêr 't pronkjuweel der Grieksche steden.

„Hoe toch de latere geschiedschrijvers aan de wetenschap gekomen zijn, dat *Smyrna*, de beroemde handelstad van Klein-Azië, het tooneel van den inhoud dezer *Legende* geweest zij?" zóó vroeg ik langen tijd mij zelven af, daar CLEMENS van *Alexandrië* wel beweert, dat de stad door sommigen genoemd wordt, maar goed vindt den naam zelven voor zijne lezers verborgen te houden. Maar eindelijk zie ik, dat de Schrijver van het *Alexandrijnsche Chronicon Smyrna* als deze stad heeft aangeduid, een gezag, waarin de Auteur van een dichtstuk veilig kan berusten. — Ik heb haar HOMERUS' *bakermat* genoemd, niet, omdat ik dit voor onbetwistbaar zeker hield, maar omdat zij onder het aantal steden behoord heeft, welke zich die eer hebben toegekend, en zelfs in hare nabijheid den vreemdeling eene grot aanwees, waar de onsterfelijke Dichter zijne onsterfelijke liederen zou hebben opgesteld. In het tijdperk, waarin BARTHELEMY zijnen jeugdigen *Anacharsis* deze stad laat bezoeken, verkeerde zij in het diepste verval; later, omtrent het begin

der Christelijke jaartelling, verhief zij zich weder tot eenen nooit gekenden luister en bloei, waardoor zij al hare vroegere mededingsters overschaduwde.

Bl. 11.

U laat ik als een kostbaar pand,

— — — — — — —

THEOFILUS! *dien jongling achter.*

Beide de namen van den Bisschop en van den jongeling worden in de Overlevering verzwegen. Het stond mij alzoo vrij, die te verdichten. Sommigen (ook PONATUS l. c. p. 19), van de vooronderstelling uitgaande, dat Smyrna de in dit verhaal bedoelde stad geweest zij, willen aan POLYCARPUS, den beroemden leerling en kweekeling van JOANNES, als den hier voorkomenden Bisschop, gedacht hebben. Dat noch CLEMENS ALEX., noch EUSEBIUS, hem uitdrukkelijk noemt, bewijst (wij belijden het) nog geenszins het tegendeel, daar dit stilzwijgen genoegzaam zou kunnen verklaard worden uit zekeren schroom, om den heiligen Martelaar in een min gunstig licht te doen verschijnen. Maar het mag onze aandacht niet ontgaan, dat de bedoelde Bisschop of opziener der gemeente in dit verhaal reeds als een *grijsaard* voorkomt. Nemen wij thans aan, dat de Apostel JOANNES omtrent het jaar 100 der Christelijke jaartelling, of kort daarna, is gestorven, en dat POLYCARPUS, tijdens de vervolging van MARCUS AURELIUS, in het jaar 169, als een zes en tachtig jarig grijsaard den marteldood ondergaan heeft, dan is dit verschil in leeftijd te groot, om het met den inhoud dezes

verhaals te kunnen overeenbrengen. Ik kon het daarom niet over mij verkrijgen, POLYCARPUS met de rol dezes Bisschops te bekleeden. Ja, ik zoude het eene heiligschennis hebben gerekend, zoo wel aan de geschiedenis, als aan zijne nagedachtenis, begaan, alzoo eene vlek te hebben geworpen op het historisch karakter van eenen man, wiens leven en sterven de hooge voortreffelijkheid des Christendoms zóó luide verkondigd heeft. — Dat CUNZ dezen Bisschop, even als ik, THEOFILUS genoemd heeft, kan ik voor niets anders dan eene toevalligheid houden, daar ik bezwaarlijk kan onderstellen, dat deze Dichter mijne *Legende* gekend en gelezen heeft.

Bl. 13.

En kroone u met de kroon des levens,
Aan Hem getrouw tot in den dood!

Deze woorden zijn hier met opzet gekozen. Zóó toch wordt de verhoogde Heiland zelf, tot de gemeente van Smyrna sprekende, ingevoerd: *Openb.* II. vs. 10.

Bl. 14.

MIJN KINDERKENS, BEMINT ELKANDER!

Het is eene algemeen bekende overlevering, welke ons door HIERONYMUS (*ad Galat.* VI.) is medegedeeld, dat de hoogbejaarde JOANNES, toen hij reeds digt aan zijn einde genaderd was, zoodat zijn hoofd op zijne borst lag gezonken en zijne voeten hem de gewone dienst weigerden, zich door twee jongelingen in de vergadering der Christenen te Efeze

dragen liet; en niet meer in staat zijnde, eene aaneengeschakelde redevoering te houden, alleen deze woorden uitsprak: *Kinderkens, hebt elkander lief!* — Ofschoon de onbedriegelijke zekerheid ook hier moet blijven ontbreken, zoo heeft men toch geoordeeld, de echtheid van dit verhaal naauwelijks te mogen betwijfelen, omdat het zoo geheel de afspiegeling van de inborst en het karakter des edelen Apostels is. Ik wil hierop niets hebben afgedongen; maar voeg alleenlijk er bij, dat hetzelfde ook ten voordeele van den hoofdinhoud dezer *Legende* pleit.

II.

Bl. 18.

— — — — — — —

Had zij der Christnen Waterdoop,
Op 't vurig uitgedrukt verlangen,
Op 't krankenleger nog ontvangen.

Reeds zeer vroeg schijnt het in de Christelijke Kerk gebruikelijk te zijn geweest, aan gevaarlijke kranken, wanneer deze hunne vurige begeerte daartoe te kennen gaven, den Doop op hun leger toe te dienen. Dezulken werden, indien zij herstelden, *clinici* (ἐν τῃ κλίνῃ βαπτιζόμενοι) genoemd. Men hechtte nogtans aan zulk eene bediening dier plegtigheid ongelijk mindere waarde, dan aan die, welke, op de gewone wijze, door indompeling geschiedde.

Bl. 19.

Joannes *zag hem — en beminde*

— — — — — — —

Den schoon ontloken jongling 't meest.

Clemens Alex. beschrijft ons alleen den diepen indruk, door den eersten aanblik des jongelings bij Joannes te weeg gebragt, en de gevolgen dier ontmoeting. Ik heb, in deze en de volgende verzen, de belangstelling, welke de Apostel in zijn persoon liet blijken, op eene ongezochte wijze zoeken te *motiveren*, en hieraan de voorkeur gegeven boven eene plotselinge en buitengewone verlichting des H. Geestes. Het onbegrijpelijke en stuitende van het denkbeeld, dat een jongeling, die zulk een' voortreffelijken aanleg bezat en daarenboven, voor eene poos, de leiding en het onderwijs van eenen Joannes genoot, naderhand, zóó diep heeft kunnen zinken, wordt, dunkt mij, geheel opgeheven, als men in het oog houdt, dat Theagenes' *eerste* afwijking meer van zwakheid dan van bedorvenheid des harten getuigt. Het komt er dus slechts op aan, dat zijn versnelde voortgang in het kwade en zijn diepe val op eene menschkundige wijze verklaard worden.

Bl. 21.

Dáár, waar de Hermusstroom zijn vloed, enz.

Meles heette eigenlijk het riviertje, dat bij Smyrna zeewaarts vloeide, terwijl de *Hermus* iets verder van daar door de velden kronkelende, zijne wateren bij Phocéa in de

zee ontlastte. Door de ouden werd echter ook de *Hermus*, als het grondgebied dezer stad besproeijende, nu en dan *Smyrnensium amnis* geheeten. (Men zie POMPONIUS MELA, *de situ orbis*, lib. I. c. 17, en aldaar de aanteekeningen van VOSSIUS.) Ik heb daarom aan den meer aanzienlijken stroom de voorkeur gegeven. — In de eerste dagen des Christendoms, eer men algemeen in de heiligdommen de *doopvonten* had ingerigt, werden veelal de oevers van stroomen en rivieren tot de bediening des Doops uitverkoren. Velen der eerste Christenen, die niet te ver van Palestina verwijderd woonden, betoonden zelfs eene groote gezetheid, om in die zelfde rivier gedoopt te worden, waarin de Zaligmaker der wereld eenmaal die plegtigheid ondergaan had; gelijk blijkt uit het gezegde van TERTULLIANUS: *De Baptismo*, c. 4: "Het doet niets ter zake, of wij tot die gedoopten behoo-"ren, welke JOANNES in de Jordaan, of PETRUS in den Tiber "gedoopt heeft.

Bl. 22.

De zon had, met haar laatste stralen,
Zijn hagelwit gewaad verguld.

De avond werd, meer dan de morgen of eenig ander gedeelte van den dag, tot de bediening des Doops gekozen. Niet enkel, omdat dit tijdstip, wegens de kalmte, als dan in de Natuur heerschende, voor zulk eene plegtige handeling bij uitnemendheid geschikt was; maar ook, omdat het aan de begrafenis van Christus deed denken, waarvan de

doop, of onderdompeling in het water, een zinnebeeld of afschaduwing gerekend werd. Verg. *Rom.* VI. vs. 4.

De doopelingen werden in het wit gekleed. Men zie nog andere merkwaardige bijzonderheden, omtrent de verrigting dezer plegtigheid onder de eerste Christenen, bij W. CAVE, t. a. pl. deel I. bl. 316—349.

III.

Bl. 28.

Hield hij den Doop voor 't zuivringsbad,
Waarna geen smetstof der god'loosheid
Meer door zou dringen tot zijn ziel.

Zóó dacht THEOFILUS werkelijk, volgens hetgeen door CLEMENS ALEX. in zijne vertelling verzekerd wordt; zóó dacht deze beroemde Kerkvader zelf, daar hij (in zijn' *Paedagogus*, lib. I. c. 6.) den *Doop*, *het eenige en algenoegzame geneesmiddel* noemt, waardoor ons onze zonden vergeven, en wij zelve vernieuwd en geheiligd worden. En deze mystieke voorstelling van den Doop, ofschoon zij met het opgeklaarde leerbegrip der Protestanten ten eenemale strijdig is, hadden beiden met de meesten hunner tijdgenooten gemeen. Men vindt eene schoone uiteenzetting van het gevoelen der vroegste Christelijke Kerk omtrent den Doop, en van den invloed, welken dit op de geheele geloofs- en zedeleer der Christenen, ook in latere tijden, heeft geoefend, in het zóó belangrijke en lezenswaardige geschrift van den Eerw. J. A. STRESO: *Over den vroegeren staat van het Christendom;* en vergelijke hiermede vooral de aanmerking des

geleerden Schrijvers, in zijne verhandelingen over *Constantijn den Groote en Charlemagne*, bl. 66, mede bij den Uitgever dezes in het licht verschenen.

Bl. 29.

Eens werd door Smyrna's dartle jeugd,
Die 't hoofd met rozen had versierd,
— — — — — — — —
Met blij gejubel feest gevierd.

Men heeft gevraagd, waarom men THEAGENES bij en na zijnen val niet veel meer *ziet handelen?* — Ik heb gedeeltelijk de gegrondheid dier aanmerking gevoeld en erkend, en daarom hier de beschrijving van een Heidensch-Offerfeest ingelascht, welke ons van THEAGENES' eerste afwijking eene meer aanschouwelijke voorstelling geeft. Maar ook hierbij heb ik gemeend mij te moeten bepalen, en mij onthouden, van zijne wandaden, die hij verder verondersteld kan worden bedreven te hebben, *en détail* te beschrijven. Overigens moge op de hier opgeworpene vraag het volgende als antwoord dienen: omdat ik, door THEAGENES als Roover te schilderen — òf vreezen moest, meer het gevoel van *afgrijzen*, dan van *deernis*, voor den jongeling op te wekken — òf aan de hoofdtrekken des verhaals geheel ontrouw wordende, den Rooverhoofdman tot een' denkbeeldigen held had moeten vormen, die meer in de negentiende, dan in de eerste eeuw van onze Christelijke jaartelling te huis behoort.

Bl. 30.

— — — — en misschien
In zak en assche en boetgebaar,
Geknield te liggen — — —

Ofschoon de vier onderscheidene *graden* of *trappen* der boetedoeningen, en de daarbij vastgestelde gebruiken en plegtigheden, van lateren oorsprong zijn, zoo behoeven wij niet te twijfelen, of de kerkelijke tucht, reeds in de Apostolische eeuw, op vele plaatsen, met de meeste gestrengheid zij uitgeoefend geworden, en vele harde en vernederende voorwaarden aan de wederopneming der boetelingen in den schoot der gemeente zijn verbonden geweest. Na de schildering, welke ik van THEAGENES' fier en eerzuchtig karakter gegeven had, kwam mij dit als een der gewigtigste bezwaren voor, welke der terugkeering en verbetering des jongelings in den weg stonden.

Bl. 31.

Voor hen, die 't Christlijk waterbad
Ontvingen, maar het deugden pad
Te snood afvallig weêr verlaten.

De hier bedoelde plaats is *Hebr.* VI. vs. 4. Dáár lezen wij: „want het is onmogelijk, degenen die ééns *verlicht* ge-„weest zijn — en afvallig worden, wederom te vernieuwen „tot bekeering." Opmerkelijk is het, dat CLEMENS ALEX., waar hij ons den *doop* des jongelings mededeelt, hetzelfde woord bezigt, dat ook dáár voorkomt. Eigenlijk toch staat

er in ons verhaal: *hij verlichtte* (ἐφώτισε), voor: *hij doopte* hem. Meer dan waarschijnlijk is het alzoo, dat ook deze plaats door de eerste Christenen op den Doop werd toepasselijk gemaakt; ofschoon hieruit nog geenszins volgt, dat dit werkelijk de bedoeling des gewijden Schrijvers geweest zij. Zie ABRESCH, *Paraphras. Ep. ad Hebr.*, t. a. pl. — Ik heb bij PONATUS (l. c. p. 22) een aantal aanhalingen gevonden, waaruit blijkt, dat dit woord (φωτίζειν) in de oudste Christelijke Kerk veelvuldig van den Doop werd gebezigd, en dat de doopvont nu eens βαπτιστήριον dan weder φωτιστήριον genoemd werd.

Bl. 31.

„Wat komt me, als boetling, dan te stade?
Verbeurd, verbeurd is Gods genade!"

Wat hier door mij aan THEAGENES in den mond gelegd wordt, zegt CLEMENS ALEX. zelf met zoo vele woorden: „Daar „hij nu eenmaal de hoop op genade en zaligheid, zoo als „die bij God te verwerven is, geheel had opgegeven, verge„noegde hij zich niet met het geringe of gewone." De oorzaak van deze vertwijfeling, en het noodlottige besluit, dat daaruit voortvloeide, valt, na het vroeger aangeteekende, terstond in het oog. Daar men toch de plegtige toediening des Doops niet voor een *zinnebeeld*, maar voor de *werkende oorzaak* van vergeving en zedelijke reiniging hield, zoo volgde hieruit vrij natuurlijk, dat hij, die desniettegenstaande tot afval van het Christendom, of andere ergerlijke zonden, verviel, als geheel van Gods genade vervallen verklaard

werd. Zeer juist zegt daarom de Schrijver: *Over den vroegeren staat van het Christendom:* "Wie ziet niet, hoe het "één der onvermijdelijke gevolgen van deze leer zijn moest, "dat een reeds gedoopte, aan eenige grove misdaad zich "schuldig makende, zich zelven als verloren moest beschou"wen en dus tot wanhoop vervallen, of ook, in zijne wan"hoop zich nu maar aan de ondeugd gewetenloos ten prooi "moest geven?" — Op deze aan vertwijfeling grenzende moedeloosheid of (men vergunne mij dit woord) baloorigheid van den jongeling, als geheel voortvloeijende uit de denkbeelden, die hem op dit punt waren ingeprent, wil ik hier bijzonder de aandacht mijner Lezers gevestigd hebben. Zij dient toch, om zijnen zóó diepen val, welke bij zoo vele goede en loffelijke eigenschappen ligtelijk een menschkundig raadsel schijnen kon, op eene bevredigende wijze te verklaren. Zij dient tevens, om het karakter van THEAGENES in een gunstiger licht te plaatsen, en niets van de belangstelling, welke hij vroeger mogt hebben ingeboezemd, te doen verloren gaan. Bevindt men bovendien, dat ik het wangedrag des jongelings, dat in het verhaal zelf zeer scherp geteekend en sterk gekleurd is geworden, met eenige verzachting beschreven heb, men zal dit, indien men zich met de boven door mij aangevoerde aesthetische gronden vereenigen kan, ongetwijfeld billijken[1].

---

1 De Auteur van het boven aangehaalde Nederduitsche vers schijnt van een tegenovergesteld gevoelen geweest te zijn, en gemeend te hebben, den jongeling niet zwart genoeg te kunnen maken; waarschijnlijk met het vrome doel, om het wonder zijner bekeering des

Bl. 32.

Gelijk een fier, hardbekkig ros,
Dat aan zijn' ruiter is ontsprongen.

Ik zoude huiverig geweest zijn, eene vergelijking, welke zóó dikwerf reeds gebruikt en daardoor afgesleten is, hier te bezigen, indien niet Clemens Alex. zelf (gelijk uit zijn verhaal te zien is) mij daartoe aanleiding had gegeven. Ik heb daarom dit beeld behouden, in de hoop, dat de uitwerking niet zoodanig moge bevonden worden, dat ook op haar het vonnis der alledaagschheid evenzeer van toepassing zij!

IV.

Bl. 39.

Om thans in blinkend lichtgewaad,
Gelijk die maagdlijk reine zielen,
Die, vroeg als hij, aan de aarde ontvielen,
Het Lam te volgen, waar 't ook gaat?

---

te grooter te doen worden. Men hoore de (kiesche!) beschrijving van zijnen val:

„Hij quam in vuyle lust en hoererij te vallen,
En voort in Dronkenschap en gulsigheid te mallen;
— — — — — — — — — — — —
Dies socht hij slechts vermaak in zijn godlose leven,
En ging hem tot het schuym der boeven overgeven;
Hij wierd haar Capitein; een schelm en moordenaar;
Ja, door des Duyvels list, van tijd tot tijd noch qua'er.

Men vindt hier eene zinspeling op *Openb.* XIV. vs. 4, waar JOANNES, volgens de opvatting van sommigen, het oog op kinderen en vroegtijdig gestorvenen heeft. Over het geheel heb ik mij toegelegd, om den Apostel bij voorkeur zulke bewoordingen in den mond te leggen, als in zijne eigene schriften voorkomen. Het zal nogtans niet noodig zijn, den Lezer hierop gedurig terug te wijzen.

Bl. 40.

Wie schetst het, wat uw hart gevoelde,

— — — — — — — —

JOANNES! *in dien oogenblik?*

Bij eene vergelijking van deze plaats met het oorspronkelijk verhaal van CLEMENS ALEX., moet aanstonds een groot verschil in het oog vallen. Dáár toch is de droefheid van JOANNES nog veel hartstogtelijker en luidruchtiger, dan van den Bisschop. Bij mij is dit geheel omgekeerd. Ik rekende het namelijk eenigzins beneden de waardigheid des Apostels, op zulk eene wijze aan zijn smartgevoel den vrijen teugel te vieren, en heb eene andere droefheid daarvoor in de plaats gesteld, welke, naar mijn inzien, meer met het fijn en diep gevoelende karakter van JOANNES overeenstemde. De Lezer oordeele, of ik hierin wèl heb mogen slagen.

V.

Bl. 48.

En riep hij jamrend keer op keer:
„Geef mij mijn zaalge kindschheid weêr!"

Velen mijner Lezers zullen zich, bij deze woorden, den *Nieuwjaarsnacht van eenen ongelukkige* in de *Gedachten* van JEAN PAUL, en een tooneel uit *die Räuber* van SCHILLER herinneren. Gaarne belijde ik, dat beide plaatsen ook mij hebben voor den geest gestaan. Te ongelijk is nogtans mijne teekening aan de hunne, en te verre staat zij daar beneden, dan dat ik voor de beschuldiging eener slaafsche navolging zoude behoeven te vreezen. In dit gedeelte mijns Dichtstuks heb ik mij geheel van het veld der Overlevering op dat der Verdichting verplaatst, en mij alzoo te vrijer kunnen bewegen. Beide droomen van den jongeling heb ik hier ingelascht, niet enkel om die tot opsiering van mijn verhaal te doen strekken, maar ook om den snellen overgang tot de ontknooping der gebeurtenis te verzachten, en het antwoord op de vraag, waaruit zijne zóó plotselinge terugkeering en geheele zinsverandering te verklaren zij, eenigzins gemakkelijker te maken.

Bl. 53.

Thans voelt hij 't nederstroomend vocht
Zijn hoofd en schoudren weêr besproeijen,
En, Hemel! 't is of van 't gelaat
De vlek, die daar geteekend staat,
In tranen smeltend, weg gaat vloeijen.

Men houde dit niet enkel voor eene dichterlijke speling. CLEMENS ALEX. zegt in zijn verhaal, dat de jongeling *in een' vloed van tranen als ten tweede male gedoopt werd.* De Schrijver in het *Christelijk Maandschrift* roemt zeer het

schoone der vergelijking van de *tranen des berouws* met den *Doop*, en wijst ons op VALOIS, in zijne Aant. op EUSEBIUS. Zij is echter minder het uitvloeisel van het vernuft des Schrijvers, dan van de begrippen van dien tijd, en daaruit geheel te verklaren. Men hield het namelijk daarvoor, dat de vergeving, welke men bij den Doop deelachtig was geworden, op nieuw verzondigd zijnde, niet weder te verkrijgen was, dan door den *marteldood*, of eene *buitengewoon gestrenge boete*. Daarom wordt de marteldood meermalen door de Kerkvaders de *bloeddoop* geheeten. Daarom wil CLEMENS de tranen des jongelings, als in kracht aan eenen *tweeden Doop* gelijk, beschouwd hebben. Dit gaf mij aanleiding tot zoodanige voorstelling van eenen herhaalden Doop, als ik, hier ter plaatse, gebezigd heb.

Bl. 53.

Zijn regterhand, met bloed bespat,
Die hij in 't kleed verborgen had,
Om haar aan 's grijsaards oog te onttrekken, enz.

Ik ben hier den inhoud van het oorspronkelijke verhaal vooruit. Eerst na de ontmoeting van JOANNES, wordt de jongeling voorgesteld, zijne regterhand, daar deze met roof en moord bezoedeld was, in zijn gewaad verborgen te hebben gehouden; tot dat de Apostel hem bewoog, haar weder te ontsluijeren, en, zich voor hem nederwerpende, haar met kussen overdekte: *aangezien* (zegt onze geschiedschrijver) *deze thans door het berouw gereinigd was.* Of nogtans deze handeling van JOANNES het verhevene karakter

en den helder verlichten geest des Apostels ten volle waardig zij, meende ik eenigzins te mogen betwijfelen. Ik wilde echter deze bijzonderheid (welke EUSEBIUS in zijn verhaal onvermeld heeft gelaten) niet ganschelijk voorbijgaan, en heb haar daarom als een droombeeld, in de ziel van THEAGENES opkomende, ingekleed.

VI.

Bl. 68.

't Scheen ABBADONA *voor den troon*
Zijns Regters, als des Eeuwgen Zoon
Den boetling, voor hem neêrgestort,
't „Ontvang genade!" tegenfluistert.

Wat mogt ik eerder als algemeen bekend bij mijne Lezers vooronderstellen, dan de treffende en beroemde *Episode* van *Abbadona* in KLOPSTOCK'S *Messiade;* van *Abbadona*, den gevallen Engel, in wien toch altijd de sporen van zijn' voortreffelijken aanleg, van zijne oorspronkelijke, verhevene bestemming, zigtbaar blijven, en die eindelijk, wanneer zijne ziel door het berouw is gelouterd, weder in zijnen vorigen rang wordt hersteld? — Vinden wij in den Dichter der *Messiade*, waar hij zijnen *Satan* en *Adramelech* schildert, een reusachtig genie te bewonderen: zijn *Abbadona* herinnert ons, dat hij diepgevoelend en edeldenkend mensch en Christen was. Veilig achtte ik daarom eene vergelijking hieruit te mogen ontleenen. De schoone plaats, welke ik op het oog had, vindt men in den XIXden Zang vs. 130—200.

III.

OVER DEN VROEGEREN STAAT

VAN HET

CHRISTENDOM

OF

OVERZIGT VAN DE GESCHIEDENIS

DER

CHRISTELIJKE KERK

IN DE EERSTE DRIE EEUWEN,

DOOR

J. A. STRESO.

Prijs *f* 1,50.

